

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Τραπεζική και Χρηματοοικονομική

*Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στην Τραπεζική και
Χρηματοοικονομική*

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Προσδιοριστικοί παράγοντες των μη-εξυπηρετούμενων
δανείων ελληνικών τραπεζών την περίοδο 2008-2016**

Ίσσαρη Ελευθερία

**Επιβλέπων Καθηγητής
Ιωάννης Ντόκας**

Μάιος 2017

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Τραπεζική και Χρηματοοικονομική

*Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στην Τραπεζική
και Χρηματοοικονομική*

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Προσδιοριστικοί παράγοντες των μη-
εξυπηρετούμενων δανείων ελληνικών τραπεζών την
περίοδο 2008-2016**

Ίσσαρη Ελευθερία

**Επιβλέπων Καθηγητής
Ιωάννης Ντόκας**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Τραπεζική και Χρηματοοικονομική από τη Σχολή Τραπεζική και Χρηματοοικονομική του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2017

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα έχει αλλάξει σημαντικά τα τελευταία χρόνια και η ικανότητα τόσο των ατόμων όσο και των επιχειρήσεων να λάβουν ένα καινούριο δάνειο την περίοδο 2008-2016 έχει μειωθεί σημαντικά, καθώς μεγάλο ποσοστό του υφιστάμενου δανεισμού αποτελείται από μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθούν οι παράγοντες αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα την περίοδο 2008-2016. Επίσης, στόχος είναι να τονισθούν τα προβλήματα που δημιουργεί το εν λόγω φαινόμενο στην οικονομία αλλά και στην κοινωνία συνολικά, αλλά και να προσδιορισθούν οι τρόποι με τους οποίους μπορεί να αντιμετωπισθεί.

Η παρούσα εργασία έχει σαν στόχο την τεκμηρίωση της έννοιας των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Είναι σημαντικό να διερευνηθούν τα αίτια δημιουργίας των «κόκκινων δανείων», καθώς και η δυνατότητα αποτελεσματικής διαχείρισης τους, λόγω των κοινωνικών και οικονομικών προεκτάσεων που δημιουργεί το συγκεκριμένο πρόβλημα.

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται σε μια παρουσίαση και μελέτη δευτερογενών στοιχείων και μελετών, όπου έχουν δημοσιευθεί την περίοδο 2010-2017, προκειμένου να προσεγγισθεί το ανωτέρω φαινόμενο σύμφωνα με ήδη δημοσιευμένα στοιχεία.

Το γενικό συμπέρασμα της εργασίας είναι ότι οι καθοριστικοί παράγοντες αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα, είναι περισσότερο συστηματικοί – μακροοικονομικοί παράγοντες, όπως το ΑΕΠ, το επίπεδο ανεργίας κτλ της χώρας, δηλαδή παράγοντες που σχετίζονται περισσότερο με τη δυσχερή οικονομική θέση της ελληνικής οικονομίας γενικά και κατ' επέκταση των ελληνικών νοικοκυριών, παρά με μεταβλητές που σχετίζονται με την τράπεζα και τις πληροφορίες σε επίπεδο επιχειρήσεων, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες, οι οποίες δεν αντιμετωπίζουν τόσο έντονες αρνητικές συνέπειες της οικονομικής ύφεσης.

ABSTRACT

The Greek banking system has changed significantly in recent years and the ability of both individuals and businesses to obtain a new loan in the period 2008-2016 has been greatly reduced as a large proportion of existing lending consists of non-performing loans.

The purpose of this paper is to investigate the factors for the growth of non-performing loans in Greece in the period 2008-2016. The aim is also to highlight the problems that this phenomenon poses in the economy as well as in society as a whole, as well as to determine the ways in which it can be addressed.

This paper aims to document the concept of non-performing loans. It is important to investigate the causes of the creation of "red loans", as well as their ability to effectively manage them, due to the social and economic implications of this problem.

This paper focuses on a presentation and study of secondary data and studies, published in the period 2010-2017, in order to approach the above phenomenon according to already published data.

The overall conclusion of the study is that the determinants of growth in non-performing loans in Greece, more systematic - macroeconomic factors such as GDP, unemployment level etc. of the country, namely factors most related to the difficult financial situation of the Greek economy in general and by extension of Greek households, rather than variables related to the bank and the information at the enterprise level, as in other countries, which are not dealt both strong negative impact of the economic downturn.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT	5
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.....	14
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	14
1.1 Ιστορική αναδρομή στο ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα σήμερα ..	14
1.2 Αποτελεσματικότητα του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος ..	21
1.3 Το ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα εν μέσω οικονομικής κρίσης	22
1.4 Το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα εν μέσω οικονομικής κρίσης.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	44
ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΑ ΔΑΝΕΙΑ.....	44
2.1 Η έννοια των μη εξυπηρετούμενων δανείων	44
2.2 Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στον ευρωπαϊκό χώρο.....	44
2.3 Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στην Ελλάδα	46
2.4 Συνέπειες αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	50
ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	50
3.1 Σκοπός της έρευνας.....	50
3.2 Μεθοδολογία έρευνας	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	52
ΑΙΤΙΕΣ ΑΥΞΗΣΗΣ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ – ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ	52
4.1 Αιτίες αύξησης μη εξυπηρετούμενων δανείων – Αποτελέσματα μελετών	52
4.2 Αιτίες αύξησης μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα – Αποτελέσματα μελετών	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	80
ΣΥ ΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	80
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ– ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	85

Ηλεκτρονικές πηγές..... 91

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι οικονομικές πολιτικές στην Ελλάδα τα τελευταία τριάντα χρόνια έχουν οδηγήσει τη χώρα στην κρισιμότερη κατάσταση που βιώνει στην ιστορία της. Συγκεκριμένα τα πρώτα σημάδια της οικονομικής κρίσης τα οποία έχουν επηρεάσει την παγκόσμια οικονομία κάνουν την εμφάνιση τους τον Σεπτέμβριο του 2008 στις ΗΠΑ. Το κραχ χτυπά την wallstreet και δημιουργεί αναστάτωση καθώς ο καπιταλισμός έφτασε ένα βήμα πριν το τέλος του. Λίγο αργότερα φαίνεται πως η κατάσταση αυτή επηρεάζει και την Ευρώπη. Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα η οποία επικρατούσε στην Ελλάδα απαρτίζονταν από συγκρατημένη αισιοδοξία, καθώς ο ρυθμός ανάπτυξης συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ ήταν ικανοποιητικός. Πιο συγκεκριμένα η Ελλάδα το 2008 κατέγραψε ανάπτυξη στο 1,3 % καθώς η ευρωζώνη μόνο 0,4 % και το επίπεδο της ανεργίας να παραμένει σε χαμηλό ποσοστό. Ένα χρόνο μετά έρχεται στην επιφάνεια η υπερχρέωση του Ελληνικού δημοσίου με το χρέος να αυξάνεται στο 115,1 % του ΑΕΠ (Βαρουφάκης, και συν., 2011).

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, λόγω της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, αλλά κυρίως λόγω της ελληνικής κρίσης σημειώθηκε μια εις βάθος αναδιάρθρωση του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, με τη συνεπακόλουθη δραστική μείωση του αριθμού των τραπεζών που ασκούν δραστηριότητα στην Ελλάδα. Από το Δεκέμβριο του έτους 2007 έως το Δεκέμβριο του 2016, οι εν λειτουργία τράπεζες, μέσω συγχωνεύσεων, εξαγορών και εξυγιάνσεων, μειώθηκαν από 64 σε 39 ενώ αποχώρησε σχεδόν το σύνολο των ξένων τραπεζών με δίκτυα εξυπηρέτησης της πελατείας, εκτός της HSBC. Το 2017, οι τέσσερις συστημικές τράπεζες και η AtticaBank ξεπερνούν πλέον αθροιστικά το 95% του ελληνικού τραπεζικού συστήματος (σε όρους ενεργητικού) από 67,7% στο τέλος του 2007 (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2017).

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, το Δεκέμβριο του 2010 αυξήθηκε τόσο ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων καταναλωτικής πίστης (Δεκέμβριος 2010: 20,5%, 2009: 13,4%, 2008: 8,2%, 2007: 6,0%, 2006: 6,9%), όσο και ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση

προς το σύνολο των δανείων στεγαστικής πίστης (Δεκέμβριος 2010: 10%, 2009: 7,4%, 2008: 5,3%, 2007: 3,6%, 2006: 3,4%) (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011).

Η αύξηση των δανείων σε καθυστέρηση θα πρέπει να αποδοθεί, σύμφωνα με την Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2011) στην επιδείνωση του οικονομικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα το 2010 και στην επιβράδυνση των εισοδημάτων των νοικοκυριών. Ταυτόχρονα, κατά τη διάρκεια του 2010 συνεχίστηκε η άσκηση συντηρητικότερης πολιτικής δανεισμού από τις εγκατεστημένες στη χώρα μας τράπεζες, με στόχο τη σταδιακή βελτίωση του χαρτοφυλακίου των δανείων τους προς τα νοικοκυριά. Οι αυξημένες προβλέψεις οι οποίες έγιναν, καθόλη τη διάρκεια του 2010, και προσέγγισαν τα επτά (7) δισ. ευρώ με σκοπό την αντιμετώπιση του φαινομένου των καθυστερήσεων, είναι φανερό ότι επηρεάζουν τα οικονομικά τους μεγέθη και τους δείκτες αποδοτικότητάς τους.

Παρόλα αυτά, οι παράγοντες, οι οποίοι έχουν επηρεάσει την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων μπορεί να είναι περισσότερο πολύπλοκοι. Η διερεύνηση των καθοριστικών παραγόντων του εκ των υστέρων πιστωτικού κινδύνου, αποτελεί ζήτημα ουσιαστικής σημασίας για τους ενδιαφερόμενους για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και τη διαχείριση του τραπεζικού συστήματος και των ρυθμιστικών αρχών του. Ο εκ των υστέρων χρηματοπιστωτικός κίνδυνος λαμβάνει τη μορφή των μη εξυπηρετούμενων δανείων (Non-performing Loans – NPLs). Οι Reinhart&Rogoff (2010) επισημαίνουν ότι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια μπορούν να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να σηματοδοτηθεί η έναρξη μιας τραπεζικής κρίσης.

Στην πλειοψηφία των μελετών που διερευνούν τους καθοριστικούς παράγοντες των μη εξυπηρετούμενων δανείων, το συνολικό ύψος των μη εξυπηρετούμενων δανείων θεωρείται ότι προέρχεται, είτε μακροοικονομικούς ή ειδικούς τραπεζικούς παράγοντες (αλλά όχι συνδυασμός αυτών), οι οποίοι χρησιμοποιούνται ως ερμηνευτικές μεταβλητές. Εξαιρέσεις βέβαια υπάρχουν, όπου όπως αναφέρουν οι Salas&Saurina (2002), συνδυάζουν μακροοικονομικές και μικροοικονομικές μεταβλητών για να εξηγήσουν τα συνολικά μη εξυπηρετούμενα δάνεια των ισπανικών τραπεζών την περίοδο 1985-1997.

Αντίστοιχα είναι κατά αποτελέσματα άλλων παρόμοιων ερευνών, όπως αυτών των Clair (1992) και González-Hermosilloetal. (1997).

Οι περισσότερες εμπειρικές μελέτες εξετάζουν την επίδραση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (Nkusu, 2011; Cifteretal., 2009; Segovianoetal., 2006). Οι Rinaldi&Sanchis-Arellano (2006) αναλύοντας τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια των νοικοκυριών σε μια ομάδα ευρωπαϊκών χωρών παρέχουν εμπειρικά στοιχεία ότι το διαθέσιμο εισόδημα, η ανεργία και οι νομισματικές συνθήκες έχουν ισχυρό αντίκτυπο στην αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι Berge&Boye (2007) βγήκαν ότι τα προβληματικά δάνεια είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα ως προς τα πραγματικά επιτόκια και την ανεργία στο σκανδιναβικό τραπεζικό σύστημα κατά την περίοδο 1993-2005.

Ο Mileris (2014) επίσης, εξετάζει τους μακροοικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν το μεγαλύτερο ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPLs) στις εμπορικές τράπεζες των χωρών της ΕΕ, καθώς επίσης και τις συνέπειες των παραγόντων αυτών. Το πρόβλημα που δημιουργείται σύμφωνα με τον Mileris (2014) είναι σχετικό, γιατί τα τελευταία χρόνια πολλές χώρες της ΕΕ αντιμετωπίζουν βαθιές οικονομικές υφέσεις, οι συνέπειες των οποίων είναι ορατές στους βασικούς μακροοικονομικούς δείκτες τους. Αυτό που παρατηρεί είναι ότι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια έχουν αυξηθεί σε όλες τις τράπεζες, καθώς οι οφειλέτες δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθούν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, σημειώνεται ότι υπάρχουν σημαντικές σχέσεις μεταξύ των μακροοικονομικών παραγόντων και των μη-εξυπηρετούμενων δανείων.

Μια άλλη πτυχή της βιβλιογραφίας δίνει έμφαση στην επίδραση των ειδικών τραπεζικών χαρακτηριστικών στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Οι Berger&DeYoung(1997) εφιστούν την προσοχή στις σχέσεις μεταξύ τράπεζας και ειδικών χαρακτηριστικών και επικεντρώνονται στους δείκτες απόδοσης και στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Συγκεκριμένα, διατυπώνουν πιθανοί μηχανισμοί, όπως «κακή τύχη», «κακή διαχείριση», «skimming» και «ηθικός κίνδυνος» επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα και την κεφαλαιακή επάρκεια,

βασιζόμενοι σε υποθέσεις σε ένα δείγμα εμπορικών τραπεζών των ΗΠΑ για την περίοδο 1985-1994 και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι, σε γενικές γραμμές, η μείωση των παραγόντων που οδηγούν στην αποδοτικότητα του κόστους, αυξάνουν μελλοντικά τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

Οι Podpiera & Weill (2008) ακολουθώντας παρόμοια ερευνητική πορεία εξετάζουν τη σχέση μεταξύ αποτελεσματικότητας και επισφαλών δανείων στον τραπεζικό κλάδο της Τσεχίας την περίοδο 1994-2005. Επίσης, παρέχουν εμπειρικά στοιχεία υπέρ μιας αρνητικής σχέσης μεταξύ μειωμένης αποδοτικότητας του κόστους και μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Οι Li et al. (2007) βρήκαν ότι οι συμβάσεις παροχής κινήτρων είχαν θετική επίδραση στις διαχειριστικές προσπάθειες για τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο τραπεζικό σύστημα της Κίνας, ενώ ο Breuer (2006) εξέτασε την επίδραση ενός πολύ ευρύτατου φάσματος των θεσμικών μεταβλητών που επηρεάζουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

Στην Ελλάδα, μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, το 2008, παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Ειδικότερα, τα τελευταία χρόνια υπάρχει ιδιαίτερη ένταση του φαινομένου των «κόκκινων δανείων» όπως αυτά είναι ευρέως γνωστά. Σύμφωνα με έκθεση την έκθεση της Deloitte: *Deleveraging Europe 2015 – 2016*, η οποία εξετάζει την πορεία της ευρωπαϊκής αγοράς πωλήσεων τόσο μη στρατηγικών, όσο και μη εξυπηρετούμενων δανείων κατά την διάρκεια του 2015, υπήρχε μια πρόβλεψη για αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα στο 45% έως το τέλος του 2016. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια ανήλθαν στα 75,9 δισ. Ευρώ.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα και συγκεκριμένα ο εντοπισμός των χαρακτηριστικών του, των λόγων δημιουργίας των μη εξυπηρετούμενων δανείων και των αιτιών της ραγδαίας αύξησης τους. Επίσης η παρούσα μελέτη έχει σαν στόχο να τονίσει τα προβλήματα που επιφέρει στην οικονομία η διόγκωση του μεγέθους των μη εξυπηρετούμενων δανείων, αλλά και με ποιους

τρόπους μπορούν να αντιμετωπιστούν είτε με πολιτική είτε με τραπεζική παρέμβαση.

Επιπλέον, η εργασία αυτή θα μελετήσει τα προβλήματα στο τραπεζικό σύστημα της Ελλάδας, καθώς επίσης και τους λόγους για τους οποίους χρηματοπιστωτικός τομέας έχει πληγεί περισσότερο από κάθε άλλη χώρα.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, δομή και μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη αυτού, ενώ γίνεται μια μικρή αναφορά στο ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα και πως αυτό έχει επηρεασθεί από την οικονομική κρίση, προκειμένου να καταλήξουμε στο πως η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αρχικά παρουσιάζεται η έννοια των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στην Ευρώπη, αλλά και στην Ελλάδα, μέσα από διάφορες βάσεις δεδομένων και μελέτες οι οποίες έχουν γίνει. Τέλος, το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει τις συνέπειες αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων και τις προκλήσεις που δημιουργεί η εν λόγω αύξηση για το μέλλον, καθώς επίσης το πώς μπορεί να αντιμετωπισθεί, προκειμένου να αποφευχθούν οι αρνητικές συνέπειες.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση της παρούσας εργασίας, ο σκοπός και η συμβολή της εν λόγω έρευνας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι επιλεγθείσες μελέτες, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 2008-2016, τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Ελλάδα, προκειμένου να εξετάσουν τους παράγοντες που συνέβαλαν στην αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στις χώρες μελέτης. Στην παρούσα, χρησιμοποιήθηκαν μελέτες οι οποίες δημοσιεύθηκαν την περίοδο 2010-2017 σε διάφορες επιστημονικά περιοδικά, αλλά και στο διαδίκτυο. Η παρουσίαση των μελετών γίνεται σε δυο ενότητες, στη μια εκ των οποίων παρουσιάζονται τα ευρήματα των μελετών σχετικά με την Ελλάδα, ενώ στην άλλη τα ευρήματα των μελετών σχετικά με τις λοιπές χώρες.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας και απαντώνται τα ερωτήματα της μελέτης, παρουσιάζονται οι περιορισμοί, καθώς και οι προεκτάσεις, οι οποίες μπορεί να λάβει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

1.1 Ιστορική αναδρομή στο ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα σήμερα

Η έναρξη της τραπεζικής λειτουργίας στην Ελλάδα ανάγεται στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, ενώ οι βασικές δομές του σύγχρονου ελληνικού τραπεζικού συστήματος τέθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1920, όπου αποφασίστηκε (Γαλιάτσος και συν., 2006):

- Η ίδρυση μιας κεντρικής τράπεζας, της Τράπεζας της Ελλάδος, σύμφωνα με τα τότε κυρίαρχα διεθνή πρότυπα,
- Η δημιουργία συγκεκριμένων ειδικών πιστωτικών οργανισμών για τη χρηματοδότηση της αγροτικής και κτηματικής πίστης στην Ελλάδα, τομείς στους οποίους οι λειτουργούσες εμπορικές τράπεζες δεν είχαν αναπτύξει δραστηριότητα και
- Η διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου θεσμικού πλαισίου που να διέπει τη λειτουργία των εμπορικών τραπεζών και τις συναλλαγές με την πελατεία τους.

Η παρουσία του κράτους στη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος ενισχύθηκε αισθητά τις δεκαετίες του 1950 και 1960, ενώ η κατάσταση δε μεταβλήθηκε ουσιαστικά τη δεκαετία του 1970. Η πιστωτική μεταρρύθμιση και ο θεσμικός, λειτουργικός και τεχνολογικός εκσυγχρονισμός του ελληνικού

τραπεζικού συστήματος άρχισαν στα μέσα της δεκαετίας του 1980 (Γαλιάτσος και συν., 2006).

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80 το ελληνικό τραπεζικό σύστημα λειτουργούσε σε ένα περιβάλλον που χαρακτηριζόταν από επιλεκτικούς ελέγχους και κανονισμούς που σταδιακά οδήγησαν σε αναποτελεσματικότητα και σε σοβαρές στρεβλώσεις στη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας. Η ανάγκη για ένα σύγχρονο, ευέλικτο και προσανατολισμένο στην αγορά χρηματοπιστωτικό σύστημα και οι προοπτικές συμμετοχής στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά και στην ΟΝΕ ξεκίνησαν τις προσπάθειες για την απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Αν και έχουν συντελεστεί σημαντικές αλλαγές στο ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, σύμφωνα με την Kosmidou (2008), ο αριθμός των μελετών που έξετασαν στην ελληνική τραπεζική αγορά είναι αρκετά περιορισμένος. Οι περισσότερες από αυτές τις μελέτες επικεντρώθηκαν στη συγκριτική απόδοση των τραπεζών και στην αποτελεσματικότητά τους (αποδοτικότητα κόστους και οικονομία κλίμακας) και όχι σε άλλα στοιχεία όπως, στους καθοριστικούς παράγοντες της κερδοφορίας τους.

Η τραπεζική δραστηριότητα στην Ελλάδα επηρεάστηκε αποφασιστικά από την εναρμόνιση των εθνικών κανονισμών εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ειδικότερα από τη θέσπιση της Δεύτερης Τραπεζικής Οδηγίας (1992). Επιπλέον, υιοθετήθηκαν συνεπείς μακροοικονομικές πολιτικές ενόψει των προοπτικών ένταξης της χώρας στην ΟΝΕ, οι οποίες μείωσαν βαθμιαία τον πληθωρισμό και τα επιτόκια. Αρκετά χρόνια πριν το ξέσπασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης του 2008, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα αντιμετώπιζε αυξημένο ανταγωνισμό και διεθνοποίηση. Αυτοί οι παράγοντες, μαζί με την ταχεία ανάπτυξη της τεχνολογίας των πληροφοριών, προκάλεσαν σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα με σημαντικές προσπάθειες να γίνουν για την αύξηση της αποδοτικότητας, τη μείωση του κόστους των τραπεζικών υπηρεσιών και τη διαφοροποίηση σε άλλους επιχειρηματικούς τομείς (Christopoulos et al., 2002).

Ένα σημαντικό διαρθρωτικό χαρακτηριστικό του ελληνικού τραπεζικού συστήματος στο παρελθόν ήταν η θεσμική του εξειδίκευση που απαιτείτο από το νόμο και όχι από τις δυνάμεις της αγοράς. Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980, υπήρξε μια διαδικασία σταδιακής και εκτεταμένης απελευθέρωσης της αγοράς, η οποία οφείλονταν στις διεθνείς εξελίξεις και στην ανάγκη συμμετοχής στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η διαδικασία απελευθέρωσης και απορύθμισης του τραπεζικού συστήματος πραγματοποιήθηκε με ταχείς ρυθμούς και η παροχή της δεύτερης τραπεζικής οδηγίας σχετικά με την εγκατάσταση, λειτουργία και εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων εγκρίθηκε από το ελληνικό κοινοβούλιο τον Αύγουστο του 1992 (Kosmidou, 2008). Επίσης, ελήφθησαν διάφορα μέτρα προς τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής κεφαλαιαγοράς (Hondroyiannis et al., 1999).

Οι εμπορικές τράπεζες αποτελούσαν την κυρίαρχη ομάδα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, την περίοδο εκείνη. Το 1998, εκτός από την Κεντρική Τράπεζα, ιδρύθηκαν και λειτουργούσαν στην ελληνική τραπεζική αγορά 49 χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Το εμπορικό τραπεζικό σύστημα αποτελείτο από 18 εμπορικές τράπεζες και 20 υποκαταστήματα ξένων τραπεζών, εκ των οποίων τα 12 ήταν εγκατεστημένα στην ΕΕ. Επίσης, υπήρχαν επτά εξειδικευμένα πιστωτικά ιδρύματα, δηλαδή δύο επενδυτικές τράπεζες, τρεις τράπεζες ακινήτων, μια τράπεζα αποταμίευσης, μια τράπεζα ειδικού σκοπού, εννέα πιστωτικοί συνεταιρισμοί καθώς και 13 συνεταιριστικές (Christopoulou et al., 2000).

Κατά την περίοδο 1993-1998, η παρουσία των μεγάλων τραπεζών από πλευράς περιουσιακών στοιχείων και υποκαταστημάτων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα παρέμεινε υψηλή, ενώ οι περισσότερες από τις μικρότερες τράπεζες επεκτάθηκαν πολύ πιο γρήγορα σε σχέση με τις μεγαλύτερες. Επίσης, οι περισσότερες μεγάλες τράπεζες και οι ταχέως αναπτυσσόμενες μικρότερες τράπεζες είχαν, κατά μέσο όρο, υψηλότερο ποσό καταθέσεων και προϊόντων ανά υποκατάστημα. Όσον αφορά τα στοιχεία ενεργητικού, τα δάνεια και τις χορηγήσεις ήταν το σημαντικότερο προϊόν για όλες τις τράπεζες, το οποίο ανερχόταν στο 40% περίπου του συνολικού ενεργητικού, ενώ το μερίδιο των

επενδύσεων σε μετοχές ήταν πολύ χαμηλό, με εξαίρεση τις μεγάλες τράπεζες και τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες μικρότερες τράπεζες. Το μερίδιο των ομολόγων (κυρίως κρατικών τίτλων) ήταν αρκετά σημαντικό για τις περισσότερες τράπεζες γεγονός που αποδίδεται στην υποχρέωση (μέχρι το 1991) των τραπεζών να διατηρούν υψηλό ποσοστό (40%) του χαρτοφυλακίου τους σε κρατικά χρεόγραφα. Τα επόμενα χρόνια μειώθηκε σταδιακά η αγορά νέων κρατικών ομολόγων αλλά συνεχίστηκε η διατήρηση του δημόσιου χρέους του τραπεζικού συστήματος διατηρώντας υψηλά περιθώρια επιτοκίων μεταξύ δανείων και καταθέσεων. Ωστόσο, η κατάσταση εξομαλύνθηκε σταδιακά μαζί με τη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και την ελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος (Hondroyiannis, 1998).

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, κυρίαρχο διαρθρωτικό χαρακτηριστικό στοιχείο του ελληνικού συστήματος χρηματοπιστωτικών πιστώσεων, ήταν η αποφασιστική παρουσία του κράτους, ο κυρίαρχος ρόλος ορισμένων μεγάλων τραπεζών και ο περιορισμένος του μεριδίου των ξένων τραπεζών. Επίσης, η σχετική βαρύτητα των τραπεζών στο ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα εξακολουθεί να είναι πολύ υψηλή, αν και το βάθος των αγορών κεφαλαίου και χρήματος αυξήθηκε σταδιακά. Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1990, το ελληνικό χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό περιβάλλον άρχισε να αλλάζει ταχύτατα εν αναμονή των σημαντικών αλλαγών των επόμενων ετών, ως αποτέλεσμα κυβερνητικών μέτρων, αλλά και ως αποτέλεσμα της δυναμικής των εγχώριων και των χρηματοπιστωτικών και πιστωτικών αγορών της ΕΕ (Christopoulos et al., 2002).

Συγκεκριμένα, η κυβέρνηση αποφάσισε να μειώσει την παρουσία του κράτους στο ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα με ελεγχόμενο τρόπο. Έτσι, ιδιωτικοποιήθηκαν τέσσερις μικρές και μεσαίες τράπεζες (Τράπεζα Αττικής, Τράπεζα Κρήτης, Τράπεζα Μακεδονίας-Θράκης και Τράπεζα Κεντρικής Ελλάδας) και η τρίτη μεγαλύτερη τράπεζα (Τράπεζα Ιονίου). Ωστόσο, η κρατική παρουσία εξακολουθούσε να είναι υψηλή (λιγότερο στην αγορά εμπορικών τραπεζών), δεδομένου ότι όλα τα εξειδικευμένα πιστωτικά ιδρύματα και δύο από τις μεγαλύτερες εμπορικές τράπεζες (Εθνική και Εμπορική) συν μια τράπεζα μεσαίου μεγέθους (Γενική) ελέγχονταν από το κράτος. Επίσης,

πραγματοποιήθηκαν μια σειρά συγχωνεύσεων και εξαγορών που άλλαξαν ουσιαστικά τη δομή του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Στον ιδιωτικό τομέα, η τρίτη μεγαλύτερη ιδιωτική τράπεζα (Eurobank) απέκτησε δύο μικρές ιδιωτικές τράπεζες (Interbank το 1996, Τράπεζα της Αθήνας το 1998) και μια μεγάλη ιδιωτική τράπεζα (Τράπεζα Εργασίας το 1999). Επίσης, η Τράπεζα Πειραιώς αγόρασε δύο μικρές τράπεζες (Τράπεζα Χίου, το 1998 και την Prime το ίδιο έτος) και μια μικρή τράπεζα (Δωρική), η οποία πωλήθηκε σε μια τράπεζα επενδύσεων. Στον δημόσιο τομέα, η Εθνική Τράπεζα συγχωνεύθηκε με δύο δημόσιες τράπεζες ενυπόθηκων δανείων το 1998, ενώ το 2000, η δεύτερη μεγαλύτερη κρατικά ελεγχόμενη τράπεζα (Εμπορική) ιδιωτικοποιήθηκε εν μέρει (Christopoulos et al., 2002).

Ο ερχομός της χρηματοοικονομικής κρίσης το 2008 μετέβαλλε σημαντικά το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα. Την περίοδο 2008-2009, σύμφωνα με μελέτη της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών σχετικά με το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Ελλάδας το 2009 (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2010), λειτουργούσαν

- 65 πιστωτικά ιδρύματα με έδρα ή υποκατάστημα στην Ελλάδα
- 340 πιστωτικά ιδρύματα με έδρα σε άλλο κράτος μέλος του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ), που παρέχουν στην Ελλάδα υπηρεσίες χωρίς επί τόπου παρουσία τους και
- 57 λοιπές εταιρείες του χρηματοπιστωτικού συστήματος

Ειδικότερα, από τα 65 πιστωτικά ιδρύματα υπήρχαν (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2010):

- 35 πιστωτικά ιδρύματα (19 εμπορικές και 16 συνεταιριστικές τράπεζες) που έχουν καταστατική έδρα στην Ελλάδα, έχουν αδειοδοτηθεί και εποπτεύονται από την Τράπεζα της Ελλάδος και υπάγονται στο καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης (κοινοτικό διαβατήριο) σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 3601/2007,
- 24 υποκαταστήματα πιστωτικών ιδρυμάτων που έχουν έδρα σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, επίσης, υπάγονται στο καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης (κοινοτικό διαβατήριο) του Ν.

3601/2007, εποπτευόμενα από τις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους καταγωγής των πιστωτικών ιδρυμάτων,

- 5 υποκαταστήματα πιστωτικών ιδρυμάτων που έχουν έδρα εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εποπτεύονται από την Τράπεζα της Ελλάδος, καθώς δεν υπάγονται στο καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης, και
- 1 πιστωτικό ίδρυμα που έχει εξαιρεθεί από την εφαρμογή του Ν. 3601/2007, δηλαδή το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων.

Το 2010, η διάρθρωση του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος ήταν η ακόλουθη (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011):

- 62 πιστωτικά ιδρύματα με έδρα ή υποκατάστημα στην Ελλάδα
- 351 πιστωτικά ιδρύματα με έδρα σε άλλο κράτος μέλος του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ), που παρέχουν στην Ελλάδα υπηρεσίες χωρίς επί τόπου παρουσία τους, και
- 54 λοιπές εταιρείες του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Από τα 62 πιστωτικά ιδρύματα υπήρχαν (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011):

- 34 πιστωτικά ιδρύματα (18 εμπορικές και 16 συνεταιριστικές τράπεζες) που έχουν καταστατική έδρα στην Ελλάδα, έχουν αδειοδοτηθεί και εποπτεύονται από την Τράπεζα της Ελλάδος και υπάγονται στο καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης (κοινοτικό διαβατήριο) σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3601/2007,
- 22 υποκαταστήματα πιστωτικών ιδρυμάτων που έχουν έδρα σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, επίσης, υπάγονται στο καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης (κοινοτικό διαβατήριο) του ν. 3601/2007, εποπτευόμενα από τις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους καταγωγής των πιστωτικών ιδρυμάτων,
- 5 υποκαταστήματα πιστωτικών ιδρυμάτων που έχουν έδρα εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εποπτεύονται από την Τράπεζα της Ελλάδος, καθώς δεν υπάγονται στο καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης, και
- 1 πιστωτικό ίδρυμα που έχει εξαιρεθεί από την εφαρμογή του ν. 3601/2007, δηλαδή το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών (2013), την περίοδο 2011-2012, υπήρχαν στην Ελλάδα:

- 52 πιστωτικά ιδρύματα με έδρα ή υποκατάστημα στην Ελλάδα,
- 374 πιστωτικά ιδρύματα με έδρα σε άλλο κράτος μέλος του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ), που παρέχουν στην Ελλάδα υπηρεσίες χωρίς επί τόπου παρουσία τους, και
- 61 λοιπές εταιρείες του χρηματοπιστωτικού συστήματος

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΤτΕ, τον Νοέμβριο του 2012 ήταν στην Ελλάδα εγκατεστημένα και λειτουργούσαν 52 πιστωτικά ιδρύματα (έναντι 62 τον Νοέμβριο του 2011), εκ των οποίων (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2013):

- 29 πιστωτικά ιδρύματα (16 εμπορικές και 13 συνεταιριστικές τράπεζες) που έχουν καταστατική έδρα στην Ελλάδα, έχουν αδειοδοτηθεί και εποπτεύονται από την Τράπεζα της Ελλάδος και υπάγονται στο καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης (κοινοτικό διαβατήριο) σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3601/2007,
- 18 υποκαταστήματα πιστωτικών ιδρυμάτων που έχουν έδρα σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, επίσης, υπάγονται στο καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης (κοινοτικό διαβατήριο) του ν. 3601/2007, εποπτευόμενα από τις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους καταγωγής των πιστωτικών ιδρυμάτων,
- 4 υποκαταστήματα πιστωτικών ιδρυμάτων που έχουν έδρα εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εποπτεύονται από την Τράπεζα της Ελλάδος, καθώς δεν υπάγονται στο καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης, και
- 1 πιστωτικό ίδρυμα που έχει εξαιρεθεί από την εφαρμογή του ν. 3601/2007, δηλαδή το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων.

Έως το τέλος Νοεμβρίου 2012 αποχώρησαν από τη χώρα μας τέσσερα υποκαταστήματα πιστωτικών ιδρυμάτων με έδρα σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ένα υποκατάστημα πιστωτικού ιδρύματος με έδρα σε κράτος εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ πέντε πιστωτικά ιδρύματα (2 εμπορικές και 3 συνεταιριστικές τράπεζες) έπαψαν τη λειτουργία τους μετά την

ολοκλήρωση της διευθέτησής τους (resolution), σύμφωνα με τα οριζόμενα στον ν. 3601/2007, όπως ισχύει (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2013).

1.2 Αποτελεσματικότητα του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος

Τις τελευταίες δεκαετίες ο ελληνικός τραπεζικός κλάδος έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές. Στοιχεία όπως, συμπεριλαμβανομένης της απορρύθμισης, της τεχνολογικής προόδου, του έντονου ανταγωνισμού, αλλά και της οικονομικής κρίσης έχουν μεταβάλλει τη δομή και τις επιδόσεις των τραπεζών. Οι κυριότερες τάσεις είναι η έντονη αύξηση του όγκου δανεισμού, τα υψηλά περιθώρια βιώσιμου ενδιαφέροντος και η σημαντική επέκταση των ελληνικών τραπεζών στην περιοχή της ΝΑ Ευρώπης, κυρίως μέσω εξαγορών (Deloitte&Touche, 2006). Αυτές οι τάσεις λειτούργησαν τα προηγούμενα έτη ως καταλύτης στην απόδοση των τραπεζών και οδήγησαν σε πρωτοφανή επίπεδα κερδοφορίας.

Οι περισσότερες μελέτες που είχαν γίνει στο παρελθόν επικεντρώνονταν στην οικονομική αποδοτικότητα των ελληνικών τραπεζών και σε λίγες μόνο περιπτώσεις στην συνολική παραγωγικότητα τους, ενώ οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις τους αφορούσαν κυρίως τη χρήση των λειτουργιών μεταγραφικού κόστους, των δεικτών παραγωγικότητας Malmquist και της DEA. Συνολικά, τα εμπειρικά συμπεράσματά των μελετών δείχνουν την ύπαρξη οικονομικών κλίμακας, κυρίως μετά το 1990, και την αναποτελεσματικότητα του κόστους, η οποία εξαρτώνταν σε μεγάλο βαθμό από το μέγεθος των τραπεζών - αλλά όχι αδιαμφισβήτητα, καθώς το μέγεθος και η αποτελεσματικότητα φαίνεται να σχετίζονται θετικά σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ. Rezititis, 2008) και αρνητικά σε άλλες (π.χ. Tsionasetal., 2003).

Όσον αφορά τις επιδόσεις των ελληνικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1990, ο ελληνικός τραπεζικός κλάδος ήταν ιδιαίτερα κερδοφόρος έως και τις αρχές της δεκαετίας του 2000, απολαμβάνοντας σχεδόν διψήφια ετήσια αύξηση κερδών. Πιο συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 2003 έως 2006, η απόδοση των ιδίων κεφαλαίων από τον τραπεζικό κλάδο προχώρησε από γενικό επίπεδο 15% και η απόδοση των περιουσιακών στοιχείων αυξήθηκε

για να φθάσει στα υψηλότερα επίπεδα έως την περίοδο εκείνη (Alexiou&Sofoklis, 2009).

Σύμφωνα με τους Ioanniset al. (2008), ιδιαίτερα έως το 2006, παρατηρήθηκε σημαντική βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ελληνικών τραπεζών, κάτι το οποίο οφείλονταν κυρίως στην αποδοτικότητα κατανομής. Οι μεγάλες και μικρού μεγέθους τράπεζες εμφανίζονται πιο αποδοτικές σε σύγκριση με τις μεσαίες, ενώ οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές είχαν θετικό αντίκτυπο στην αποτελεσματικότητά τους. Η κεφαλαιακή επάρκεια, το μέγεθος, η κερδοφορία και η διαχείριση του πιστωτικού κινδύνου συσχετίστηκαν θετικά με την αποτελεσματικότητα των τραπεζών, ενώ οι τράπεζες που κατείχαν σημαντικό μερίδιο αγοράς φαίνεται ότι βελτίωσαν αισθητά την αποτελεσματικότητά τους, μέσω καλύτερης διαχείρισης των πόρων τους. Τέλος, η επίδραση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος στην αποτελεσματικότητα δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική.

Η ισχυρή θέση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος τεκμηριώνονταν περαιτέρω από την ταχεία αύξηση των πιστώσεων προς τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις. Η συνολική αύξηση του όγκου των πιστώσεων, αν και μειώθηκε ελαφρά στις αρχές του 2007, παρουσίαζε ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης περίπου 18% για την περίοδο 2000-2007 (Alexiou&Sofoklis, 2009).

1.3 Το ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα εν μέσω οικονομικής κρίσης

Πυρήνας του χρηματοοικονομικού τομέα είναι το χρηματοπιστωτικό σύστημα, το οποίο συναρτάζεται από την Κεντρική Τράπεζα, τις εμπορικές τράπεζες και τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς. Η προσοχή μας εστιάζεται στις εμπορικές τράπεζες, οι οποίες αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ως επιχειρήσεις, σε ένα σύγχρονο και ανταγωνιστικό περιβάλλον, βρίσκονται σε συνεχή πίεση να αποδίδουν καλά όλη την ώρα. Η τράπεζα προσπαθεί να εκπληρώσει τις προσδοκίες των μετόχων-ιδιοκτητών της, των υπαλλήλων της, των καταθετών και άλλων πιστωτών της και των δανειοληπτών της. Παράλληλα όμως, προσπαθούν να βρουν τρόπους να ικανοποιήσουν και τις απαιτήσεις των εποπτικών αρχών, με το να

διαχειρίζονται επαρκώς τους κινδύνους που απορρέουν από τον τρόπο λειτουργίας τους, τα δάνεια που συνάπτουν και τις επενδύσεις που πραγματοποιούν, έτσι ώστε να προστατεύεται το ευρύ κοινό (Golin,2001).

Η ευρωπαϊκή οικονομία βρίσκεται σήμερα στη δύνη μιας κρίσης, η οποία εκφράζεται από τα συνεχιζόμενα υψηλά ποσοστά ύφεσης των χωρών κυρίως του νότου (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία) και από την ουσιαστική στασιμότητα της ανάπτυξης των χωρών του Βορρά όπως Γερμανία, Αυστρία και Ολλανδία. Αποτελεί δε κοινό τόπο η διαπίστωση ότι η οικονομική κρίση ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και τις τράπεζες της Αμερικής, οι οποίες επιθυμώντας να επιτύχουν περισσότερα κέρδη, υποεκτίμησαν τους κινδύνους που ανελάμβαναν επενδύοντας τα χρήματα των καταθετών τους (Collignon, 2011).

Χαρακτηριστικό της κρίσης σε παγκόσμια και ευρωπαϊκή βάση, είναι ότι η επιδείνωση της ήταν σταδιακή με ορόσημο να αποτελούν τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 2008. Την εποχή εκείνη η οικονομική κρίση είχε δραματικές διαστάσεις από τη στιγμή που όπως έδειχναν οι εξελίξεις, υπήρχε αδυναμία στα συμβατικά μέσα πολιτικής ως προς την αντιμετώπιση των προβλημάτων που είχαν δημιουργηθεί. Επίσης, αποδείχθηκε ότι ήταν λανθασμένη και η πολιτική μη διάσωσης. Έπειτα από ανακοίνωση της LehmanBrothers στις 10 Σεπτεμβρίου, η οποία αφορούσε μεγάλες και πολλές απώλειες στο τελευταίο της τρίμηνο, η τράπεζα αναγκάζεται να προχωρήσει σε πτώχευση έπειτα από ένα πενήνήμερο μέσα στο οποίο απελπισμένα αναζητούσε αγοραστή.

Η απαρχή της σημερινής οικονομικής κρίσης, συνιστάται στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, έχοντας ως σημείο αναφοράς τον κλάδο των κατασκευών. Σήμερα, οι ΗΠΑ παράγουν σχεδόν το ¼ του παγκόσμιου προϊόντος αφού το ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν) τους το 2007 ανήλθε σε 13,8 τρις δολάρια, έναντι 54,6 τρις του διεθνούς προϊόντος. Αν μάλιστα συλλογιστούμε ότι πολλές αμερικάνικες πολυεθνικές δραστηριοποιούνται εκτός συνόρων (κυρίως στην Κίνα και τις Ινδίες) θα συμπεράνουμε ότι οι ΗΠΑ συμβάλλουν σχεδόν στο 35% της ετήσιας διεθνούς παραγωγής. Αυτός είναι και ο βασικότερος λόγος για τον οποίο τα μακροοικονομικά προβλήματα των Ηνωμένων Πολιτειών επηρεάζουν άμεσα τον υπόλοιπο κόσμο (O'Neill, 2011).

Στον τραπεζικό τομέα, μεγαλύτερη επιρροή της οικονομικής κρίσης ήταν η πτώχευση της Lehman Brothers, η οποία αποτέλεσε και το παράδειγμα της πρώτης μεγάλης τράπεζας η οποία πτώχευσε. Προηγουμένως όμως είχε πραγματοποιηθεί μια διάσκεψη στο κτίριο της Ομοσπονδιακής τράπεζας στη Νέα Υόρκη στη Liberty Street, στην οποία πήραν μέρος ο επικεφαλής της New York Fed, Timothy Geithner ο οποίος αργότερα έγινε υπουργός οικονομικών, και ο πρόεδρος Fed Ben Bernanke καθώς και ο τότε υπουργός οικονομικών Henry Paulson. Κανένας δεν ενδιαφέρθηκε να αγοράσει την συγκεκριμένη ειδικά από τη στιγμή που ο επίδοξος αγοραστής η Barclays αναζητούσε τις ίδιες εγγυήσεις με αυτές που είχαν δοθεί στη Bear Stearns. Η απόφαση φυσικά ήταν η να αφεθεί και να καταρρεύσει.

Παρόμοια όμως κατάσταση και παρόμοιες διαβουλεύσεις έγιναν και για τη Merrill Lynch, η οποία ήταν στα όρια χρεοκοπίας ειδικά από τη στιγμή που αντιμετώπιζε ζημιές ύψους 51,8 δισ. Η αυτή ανακοίνωσε την εξαγορά της από την Bank of America στις 15 Σεπτεμβρίου με το ποσό των 50 δισ. \$.

Οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες στο χρηματοπιστωτικό σύστημα με αποτέλεσμα να επέλθει άμεσα αδυναμία εξυπηρέτησης των ενυπόθηκων δανείων. Το γεγονός αυτό δημιούργησε κρίση κερδοφορίας στις τράπεζες με αποτέλεσμα να αρχίσουν να παρουσιάζουν ζημιές. Η κρίση αυτή σχεδόν ταυτόχρονα έλαβε τη μορφή και κρίσης ρευστότητας των τραπεζών, εφόσον οι ίδιες οι τράπεζες έπαψαν να δανειοδοτούν η μία την άλλη.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι τράπεζες σταμάτησαν να δίνουν δάνεια και άρχισαν αυξάνουν τα επιτόκια των δανείων που είχαν ήδη χορηγήσει. Τα νοικοκυριά δυσκολεύονταν να πληρώσουν τις δόσεις των στεγαστικών τους δανείων, των καρτών κτλ, ενώ οι τράπεζες από την πλευρά τους άρχισαν να κατάσχουν τις ενυπόθηκες κατοικίες, οι τιμές των οποίων όμως κατέρρεαν, εφόσον δεν υπήρχε ζήτηση και τα νοικοκυριά περιόριζαν σε αισθητό βαθμό την κατανάλωση τους, γιατί δεν έχουν πλέον το απαιτούμενο διαθέσιμο εισόδημα.

Από την άλλη μεριά, η μείωση προσφοράς επιχειρηματικών δανείων, οδηγούσε σταδιακά σε οικονομικό στραγγαλισμό τους. Ταυτόχρονα, η μείωση εσόδων των επιχειρήσεων λόγω των μειωμένων πωλήσεων τους, τις ώθησαν να προβούν σε μαζικές απολύσεις και μειώσεις μισθών. Με αυτό το τρόπο, η πραγματική οικονομία είχε διαβεί το φαύλο κύκλο της ύφεσης.

Ορισμένοι από τους παράγοντες, οι οποίοι οδήγησαν στην κατάσταση που περιγράφηκε παραπάνω ήταν οι εξής (O'Neill, 2011):

1. Σοβαρός παράγοντας που λαμβάνεται υπόψη είναι τα υψηλά πλεονάσματα των χωρών της Ασίας αλλά και της Κίνας. Δεν είναι τυχαίο ότι παρατηρήθηκαν μεταφορές κεφαλαίων από την Ασία και τις παραπάνω ανισοροπίες, στην Αμερική. Έτσι δημιουργήθηκε ένα «φθινό» οικονομικό κλίμα, μια μεγάλη ρευστότητα και χαμηλά επιτόκια στην Αμερική. Αντίστοιχα, οι ήδη υπάρχουσες ανισοροπίες οι οποίες υπήρχαν στις ΗΠΑ ενδυναμώθηκαν από τα χαμηλά επιτόκια που δημιουργήθηκαν.
2. Οι τιμές των ακινήτων στις ΗΠΑ αποδείχθηκαν να είναι οι γνωστές «φούσκες». Σε ότι αφορά τις τιμές των ακινήτων στα μέσα της δεκαετίας του 1990, αυτές άρχισαν να αυξάνονται. Η ανοδική αυτή πορεία αποτέλεσε ένα ερωτηματικό αλλά και ένα σημαντικό πρόβλημα για τους οικονομικούς αναλυτές και μάλιστα από τη στιγμή που άρχισε να εξαπλώνεται. Στα μέσα του 2006 δε, η ανοδική αυτή πορεία άρχισε να σταματά και ξεκίνησε αντίστοιχα μια πορεία πτωτική.
3. Δημιουργία καθυστερήσεων στις πληρωμές δόσεων από την πτώση των τιμών των ακινήτων και από τα νοικοκυριά προς τις τράπεζες. Δεν ήταν και λίγοι οι ιδιοκτήτες των ακινήτων οι οποίοι κατάλαβαν ότι η αξία του δανείου που πλήρωναν ήταν μεγαλύτερη από την αξία του σπιτιού τους και αποφάσισαν να παραδώσουν το ακίνητο στις τράπεζες και να το εγκαταλείψουν. Έτσι λόγω της χρεοκοπίας από τα παραπάνω νοικοκυριά, δημιουργήθηκαν μειωμένες εισροές στις τράπεζες σε τιτλοποιημένα δάνεια.
4. Απορρύθμιση, δηλαδή κατάργηση πολλών από τους περιορισμούς που ίσχυαν στη δράση του χρηματοπιστωτικού τομέα και είχαν επιβληθεί από την εμπειρία της κρίσης στη δεκαετία του 1930. Σημαντικό και

καταλυτικό ρόλο είχαν και τα ειδικά στην Αμερική στους χρηματοοικονομικούς παράγοντες οι οποίοι και αυτοί «έπαιξαν» σημαντικό ρόλο στην δημιουργία κρίσης οι παρακάτω συνισταμένες :

- a. αύξηση που σημειώθηκε στα δάνεια με χαμηλή εξασφάλιση
- b. τιτλοποιήσεις σε νέες μορφές και ιδιαίτερα με πολύπλοκους δομημένους τίτλους
- c. δημιουργία των ρίσκων από τους επιμέρους αρνητικούς παράγοντες και ειδικά από το συνδυασμό αυτών.
- d. δημιουργία μιας εντελώς νέας κουλτούρας στον τραπεζικό τομέα, η οποία βασιζόταν σε νέες προσόδους
- e. λιγοστά ίδια κεφάλαια και ο υψηλός δανεισμός σε σύγκριση με το ενεργητικός ενός χρηματοοικονομικού ιδρύματος, που δημιουργήθηκε από την υψηλή μόχλευση

Σημειώνεται ότι μέχρι και την περίοδο 2008-2009, σε όλο τον κόσμο συνεχίστηκαν οι πτωχεύσεις και οι διασώσεις τραπεζών. Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι περιπτώσεις όπου:

- Η RoyalBank of Scotland της Αγγλίας εθνικοποιήθηκε με κόστος 37 δις λίρες
- Η Lloyds TSB συγχωνεύτηκε το ίδιο και η HBOS
- Η Wachovia στην Αμερική εξαγοράσθηκε από την WellsFargo με το ποσό των 15 δις.\$ χωρίς όμως την παρέμβαση της κρατικής βοήθειας
- Τον Οκτώβριο του 2008 ανακοινώθηκε από την αμερικάνικη κυβέρνηση ότι η TARO θα τη έδινε για χρήση ποσό ύψους 250 δις \$.

Ειδικότερα, στην Ευρώπη, όταν ξεκίνησε η ευρωπαϊκή κρίση χρέους στα τέλη του 2009, ως αλυσιδωτή αντίδραση στην κρίση ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων των ΗΠΑ, κατέστη σαφές ότι η ΕΕ ανέπτυξε εσωτερικές ανισορροπίες. Το περιβάλλον χαμηλού επιτοκίου συνέβαλε στην υπερβολική επένδυση και στην έκρηξη των κατασκευών στην αγορά ακινήτων, τουλάχιστον σε χώρες όπως η Ιρλανδία και η Ισπανία(Hale&Obstfeld, 2014).Επιπλέον, το ευρώ συνεπάγονταν την κατάργηση του συναλλαγματικού κινδύνου για επενδύσεις και δανεισμό εντός της ΕΕ. Επίσης, πριν από την κρίση, η ΕΕ ενέτεινε τη

διαδικασία χρηματοπιστωτικής ολοκλήρωσης με την εναρμόνιση των κανονισμών και εργάζονταν για την ίση πρόσβαση στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες μεταξύ των κρατών μελών(ECB, 2015).

Οι παράγοντες αυτοί συνεισέφεραν σε μεγάλες χρηματοοικονομικές ροές, κυρίως υπό τη μορφή ροών χρέους, από χώρες του πυρήνα, με πλεονάσματα τρεχουσών συναλλαγών, σε περιφέρειες με ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών (Lane, 2008). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μεταξύ των ετών 1999 και 2009, ο συνολικός δανεισμός από τις κυριότερες τράπεζες της Ευρωζώνης προς τις λεγόμενες χώρες GIPS - Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία και Ισπανία -να αυξηθεί κατά 495%(Baldwinetal, 2010).

Ωστόσο, όταν τα ευρωπαϊκά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα άρχισαν να χάνουν την εμπιστοσύνη τους στην πιστοληπτική ικανότητα των χωρών, τον Αύγουστο του 2007, πολλές τράπεζες έγιναν πιο περιοριστικές όσον αφορά το ξένο δανεισμό(BIS, 2013).Αργότερα, λόγω των μεγάλων απωλειών που έπληξαν τις ευρωπαϊκές τράπεζες ως επακόλουθο της κατάρρευσης της τράπεζας LehmanBrothers τον Σεπτέμβριο του 2008, το ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα άρχισε να εισέρχεται σε κρίση ρευστότητας. Οι τράπεζες της ΕΕ αντέδρασαν στην πίεση με την επιβράδυνση του συνολικού δανεισμού και ειδικότερα του δανεισμού από το εξωτερικό. Παρά το γεγονός ότι ο εγχώριος δανεισμός των τραπεζών της ζώνης του ευρώ ήταν γενικά αρκετά σταθερός στην αρχή της κρίσης, ο δανεισμός από το εξωτερικό μειώθηκε απότομα μεταξύ του 2008 και του 2010 (Baldwin&Giavazzi, 2015).

Τα έθνη που επηρεάστηκαν περισσότερο από την κρίση δεν ήταν εκείνα με τους υψηλότερους δείκτες δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ. Το Βέλγιο και η Ιταλία, για παράδειγμα, που εισήλθαν στην κρίση με δημόσια χρέη περίπου 100% στο ΑΕΠ, δεν κατέληξαν σε προγράμματα δανείων από θεσμούς όπως η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Αντίθετα, χώρες όπως η Ιρλανδία και η Ισπανία, με αναλογία χρέους 40% προς το ΑΕΠ στην αρχή της κρίσης, χρειάστηκαν οικονομική βοήθεια (Baldwin&Giavazzi, 2015).

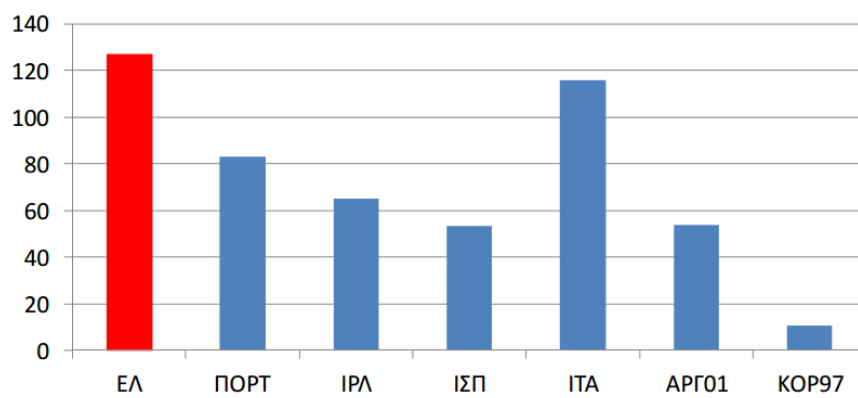
1.4 Το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα εν μέσω οικονομικής κρίσης

Η Ελλάδα βρέθηκε στην δίνη μιας διεθνούς οικονομικής κρίσης, την οποία εκδήλωσε με τη μορφή οικονομικής δυσπραγίας και η οποία συνετέλεσε, στην υπερχρέωση του ελληνικού δημοσίου και στην αδυναμία ελέγχου του χρέους της. Αναδείχθηκαν οι μακροοικονομικές ανισορροπίες και οι διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, οι οποίες απεικονίζονται στα υψηλά δίδυμα ελλείμματα, στο έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και στο δημοσιονομικό έλλειμμα. Οι διαστάσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα σημαντικές και είχαν αντίκτυπο σημαντικό σε όλους τους τομείς ανάπτυξης της χώρας. Η κρίση της ελληνικής οικονομίας, ξεκίνησε ως σοβαρή κρίση ρευστότητας, εξελίχθηκε όμως μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα σε κρίση δημόσιου χρέους και, ακολούθως, σε γενικευμένη οικονομική, κοινωνική και πολιτική κρίση.

Σήμερα, έχει καταλήξει σε κρίση παραμονής στην Ευρωζώνη ή σε κρίση «δραχμοποίησης» (Kotiosetal 2011). Οι αγορές συνειδητοποίησαν, ότι το πρόβλημα της Ελλάδας αποκάλυψε τις αδυναμίες της δημοσιονομικής πολιτικής της νομισματικής ένωσης. Ο πληθωρισμός της ευρωζώνης υπερδιπλασιάστηκε, η ακρίβεια εξελίχθηκε σε μείζον κοινωνικό πρόβλημα για όλες τις χώρες, η ανεργία πλήττει σοβαρά τις κοινωνίες και οι ρυθμοί ανάπτυξης της Ε.Ε. (Ευρωπαϊκή Ένωση), έπεσαν στο μισό. Η οικονομική κρίση έφτασε στην Ευρώπη και οι χρηματοοικονομικοί οργανισμοί κλονίστηκαν.

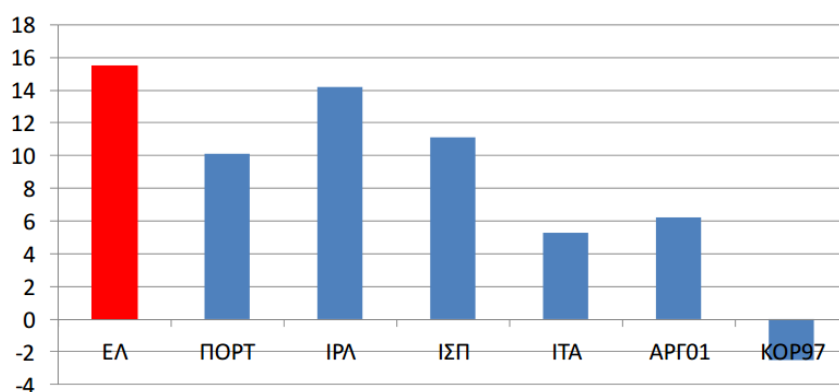
Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος (2012), ήδη από το 2009, ένα χρόνο δηλαδή μετά το ξέσπασμα της κρίσης, οι αριθμητικοί δείκτες των βασικών μεγεθών της οικονομίας επιδείκνυαν σημαντική επιβάρυνση. Συγκεκριμένα, το δημόσιο χρέος ήταν πολύ υψηλότερο από άλλες χώρες της Ε.Ε. (Γράφημα 1), όπως επίσης και το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας (Γράφημα 2).

Γράφημα 1: Το Δημόσιο Χρέος το 2009 (% ΑΕΠ)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2012). Η οικονομική κρίση στη Ελλάδα. Αίτια και Επιπτώσεις. Ηλεκτρονικά διαθέσιμη παρουσίαση: http://www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/PRESENTATION_harris_vitas.pdf

Γράφημα 2: Δημοσιονομικό Έλλειμμα 2009 (% ΑΕΠ)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2012). Η οικονομική κρίση στη Ελλάδα. Αίτια και Επιπτώσεις. Ηλεκτρονικά διαθέσιμη παρουσίαση: http://www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/PRESENTATION_harris_vitas.pdf

Το πρόβλημα της Ελλάδας, είναι ο συνδυασμός υψηλού χρέους και ελλείμματος και χαμηλής ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Η αδυναμία παραγωγής της χώρας αυξάνει το εξωτερικό χρέος της και η χώρα, δανείζεται με υψηλά πλέον επιτόκια από τις χρηματοπιστωτικές αγορές. Η πρόσβαση που είχε σε φθηνά κεφάλαια δεν χρησιμοποιήθηκε για αύξηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας αλλά για την κάλυψη υπέρογκων δημόσιων δαπανών (Βαγιανός και συν., 2010).

Οι γενεσιουργές αιτίες της οικονομικής ύφεσης στη χώρα μας ήταν ποικίλες (πλέον των συστημικών¹) και ενέτειναν το ήδη επιβεβαυμμένο οικονομικό

¹ Ως συστημικές αιτίες της κρίσης στην Ελλάδα καταγράφονται από την Τράπεζα της Ελλάδας (2012) η κακή διακυβέρνηση από ένα υπερτροφικό, πελατειακό κράτος, ανεπαρκής επαγγελματική συνείδηση, τα φαινόμενα διαπλοκής και διαφθοράς.

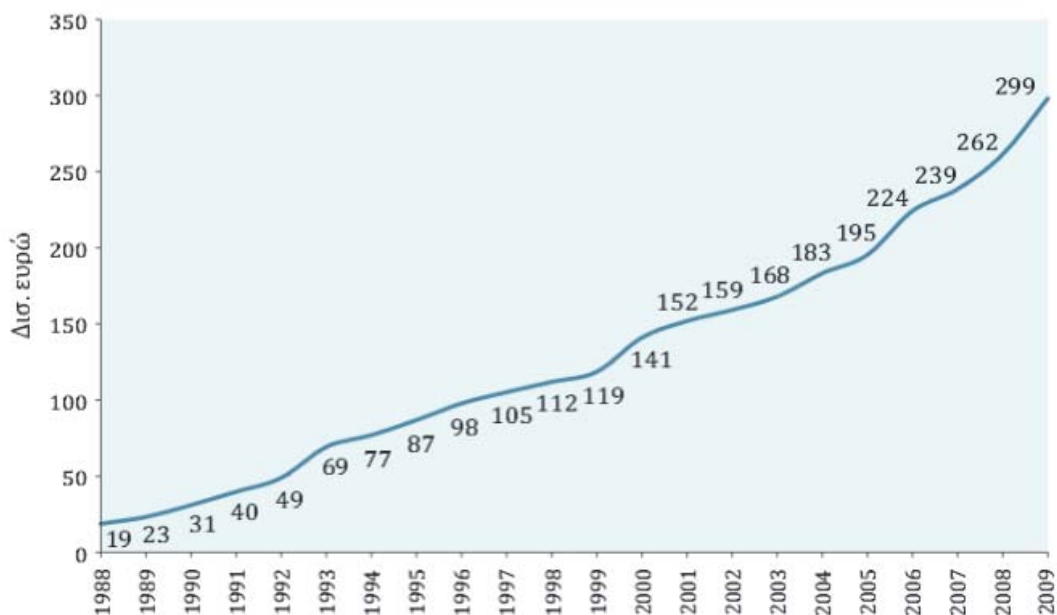
κλίμα της παγκόσμιας οικονομίας, το οποίο άρχισε να επιβαρύνει και την εγχώρια οικονομία. Ανάμεσα στις βασικότερες αιτίες των διαστάσεων που πήρε η χρηματοπιστωτική κρίση στην Ελλάδα συμπεριλαμβάνονται οι εξής (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012):

- 1) Προοδευτική απώλεια δημοσιονομικής πειθαρχίας
- 2) Ανεπιθύμητες παρενέργειες εισαγωγής του κοινού νομίσματος (πχ. ανεξέλεγκτη πιστωτική επέκταση, υπερβολικές μισθολογικές απαιτήσεις και απώλεια ανταγωνιστικότητας). Αξίζει να σημειωθεί επί του παρόντος ότι εν γένει η Ελλάδα εντάχθηκε στο κοινό νόμισμα απροετοίμαστη, καθώς η επίτευξη των κριτηρίων σύγκλισης επιδιώχθηκε μέσω μιας μακροοικονομικής πολιτικής προσαρμογής που στηρίχθηκε, κυρίως, στα υψηλά εσωτερικά πραγματικά επιτόκια, στην αύξηση των φορολογικών εσόδων και στη σκληρή δραχμή (Κότιος και συν., 2012).
- 3) Παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση (ειδικότερα μετά την κατάρρευση της LehmanBrothers). Όμως, οι αρχικές συνέπειες της κρίσης ήταν συγκριτικά ήπιες για τη χώρα μας (Kotiosetal 2011). Παρόλα αυτά, η χρηματοπιστωτική κρίση που υπήρχε σε παγκόσμιο επίπεδο ενέτεινε και επέσπευσε την κρίση χρέους της ελληνικής οικονομίας.
- 4) Κακή διακυβέρνηση ενός υπερτροφικού κράτους πελατειακών σχέσεων με ελλιπή επαγγελματική συνείδηση, ευθυνοφοβία και φαινόμενα διαπλοκής και διαφοράς. Άλλωστε η Ελλάδα, παρουσίαζε χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες στον τομέα διοίκησης και οικονομίας και ήταν μαθηματικά βέβαιο ότι θα αντιμετώπιζε προβλήματα ανταγωνιστικότητας με τις υπόλοιπες χώρες (Κότιος και συν., 2012).
- 5) Αναποτελεσματική επιτήρηση από την Ε.Ε., το Eurogroup, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ

Αν και η κατάσταση φάνηκε σταδιακά να επιδεινώνεται, η στάση της τότε ελληνικής κυβέρνησης ήταν παθητική ως προς τη λήψη δραστικών μέτρων για την αναστροφή του αρνητικού κλίματος (Κότιος και συν., 2012). Στον προϋπολογισμό του 2010, ελήφθησαν διάφορα μέτρα, με σκοπό τον περιορισμό του ελλείμματος, την ενίσχυση της ανάπτυξης και την πάταξη της φοροδιαφυγής. Όμως, παρόλα αυτά, το κόστος δανεισμού αυξήθηκε και η

ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης, για το διάστημα 2009-2013, το οποίο περιελάμβανε πρόσθετα μέτρα, για αύξηση των εσόδων μέσω της αύξησης των εμμέσων φόρων, μείωση των δαπανών και παύση των προσλήψεων στο δημόσιο τομέα. Ωστόσο, δεν κατέστη δυνατό να ηρεμήσουν οι αγορές και τα επιτόκια, τα οποία διέγραφαν νέα ανοδική πορεία.

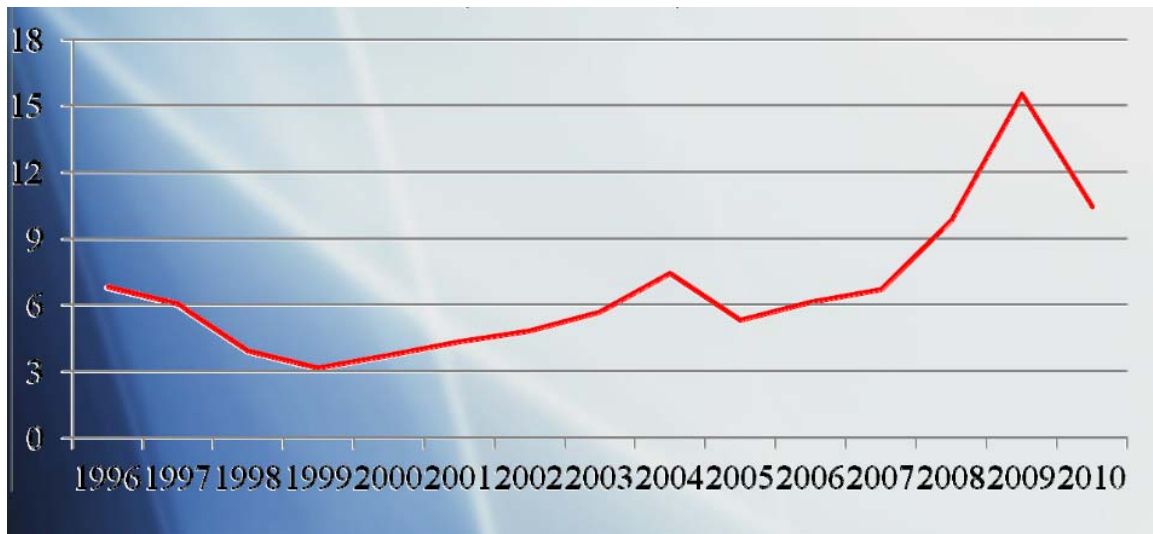
Γράφημα 3: Η πορεία του δημόσιου χρέους της Ελλάδας από το 1988 έως το 2009

Πηγή : Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων (2011), ηλεκτρονικά διαθέσιμη μελέτη: <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/meleti12.pdf>

Το πρώτο πακέτο μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής τον Φεβρουάριο του 2010 ήταν ανεπαρκές για να πείσει τις αγορές με αποτέλεσμα μόλις ένα μήνα αργότερα να ανακοινωθούν μέτρα περιορισμού μισθών και συντάξεων και αυξήσεις εμμέσων φόρων. Τελικά, παρόλα τα μέτρα, η χώρα τον Απρίλιο του ίδιου έτους αιτήθηκε στο ΔΝΤ και στο Συμβούλιο της ΟΝΕ δημόσια χρηματοδότηση, η οποία επήλθε με τη χορήγηση στην Ελλάδα δανείου ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ (Κότιος και συν., 2012). Η λήψη του εν λόγω δανείου συνδέθηκε με την ένταξη της χώρας στα μέτρα του πρώτου Μνημονίου (EuropeanCommission 2010).

Γράφημα 4: Η πορεία του δημοσιονομικού ελλείμματος της ελληνικής οικονομίας 1996-2010

Πηγή : Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων (2011), ηλεκτρονικά διαθέσιμη μελέτη: <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/meleti12.pdf>

Ένα χρόνο μετά την εφαρμογή των μέτρων, η ελληνική κυβέρνηση και οι αρμόδιοι φορείς συνειδητοποίησαν σημαντικές αποκλίσεις από τους στόχους των μέτρων που είχαν τεθεί ως προς τη δημοσιονομική προσαρμογή της χώρας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η υιοθέτηση ενός πακέτου ιδιωτικοποιήσεων μέσα στο πλαίσιο ενός πλάνου 4ετίας (Μεσοπρόθεσμο Σταθεροποιητικό Πρόγραμμα, 2012-2015) τον Ιούνιο του 2011. Οι αντιδράσεις είχαν αρχίσει ήδη να διαφαίνονται σε κοινωνικό επίπεδο, όπου μαζικές απεργίες, διαδηλώσεις και πορείες συνέθεταν ένα αρνητικό σκηνικό (HellenicRepublic, 2011).

Ακόμη και μετά από αυτές της αποφάσεις, η αστάθεια στο οικονομικό σκηνικό της χώρας συνεχιζόταν και οι αποκλίσεις από τους στόχους εντεινόταν (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2011α), ώσπου λίγους μήνες μετά (Οκτώβριος 2011) η χώρα οδηγείται στη λήψη νέων μέτρων και νέου δανεισμού ύψους 130 δις ευρώ. Τα μέτρα αυτά περιελάμβαναν μεταξύ άλλων ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, καθώς και ένα νέο μνημόνιο (EuropeanCommission, 2012).

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, λόγω της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, αλλά κυρίως λόγω της ελληνικής κρίσης σημειώθηκε μια εις βάθος αναδιάρθρωση του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, με τη συνεπακόλουθη δραστική μείωση του αριθμού των τραπεζών που ασκούν δραστηριότητα στην Ελλάδα. Από το Δεκέμβριο του έτους 2007 έως το Δεκέμβριο του 2016, οι εν

λειτουργία τράπεζες, μέσω συγχωνεύσεων, εξαγορών και εξυγιάνσεων, μειώθηκαν από 64 σε 39 ενώ αποχώρησε σχεδόν το σύνολο των ξένων τραπεζών με δίκτυα εξυπηρέτησης της πελατείας, εκτός της HSBC. Το 2017, οι τέσσερις συστημικές τράπεζες και η AtticaBank ξεπερνούν πλέον αθροιστικά το 95% του ελληνικού τραπεζικού συστήματος (σε όρους ενεργητικού) από 67,7% στο τέλος του 2007 (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2017).

Οι ελληνικές τράπεζες το 2009 επηρεαζόμενες από την οικονομική ύφεση, ακολούθησαν συντηρητική πολιτική όσον αφορά την ανάληψη κινδύνων περιορίζοντας την πιστωτική τους επέκταση και ενισχύοντας το ύψος των προβλέψεων για κάλυψη των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Ο ετήσιος ρυθμός αύξησης των δανείων προς τις εγχώριες επιχειρήσεις και νοικοκυριά υποχώρησε από το 15,9% το Δεκέμβριο 2008 στο 4,2% το Δεκέμβριο του 2009 ενώ παράλληλα σημειώθηκε αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων από 5,0% του συνόλου τον Δεκέμβριο του 2008 σε 7,2% το Σεπτέμβριο του 2009 (Αγροτική Τράπεζα, 2010).

Η κεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών, εξαιρουμένης της Τράπεζας της Ελλάδος, στο τέλος του Δεκεμβρίου 2009 ανερχόταν στα 32,87 δισ. ευρώ, ποσό που αντιστοιχούσε στο 39,4% της συνολικής κεφαλαιοποίησης του Χρηματιστηρίου Αθηνών, έναντι της αντίστοιχης κεφαλαιοποίησης κατά το τέλος Δεκεμβρίου 2008 η οποία ανερχόταν στα 21,61 δισ. ευρώ, ποσό που αντιστοιχούσε, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, στο 31,7% της συνολικής κεφαλαιοποίησης του Χρηματιστηρίου Αθηνών (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2010).

Οι ελληνικές τράπεζες παρουσίασαν το 2010 σημαντική μείωση των προ φόρων κερδών. Ειδικότερα, οι τραπεζικοί όμιλοι το 2010 εμφάνισαν ζημίες της τάξης των €800 εκατ. έναντι κερδών της τάξης των €1,3 δισ. περίπου για το προηγούμενο έτος. Η μεγάλη αυτή μείωση ήταν το αποτέλεσμα μιας σειράς παραγόντων, όπως, μεταξύ άλλων (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011):

- της πολιτικής σχηματισμού αυξημένων προβλέψεων που ακολουθήθηκε και το 2010, με αποτέλεσμα το ποσό των προβλέψεων να αγγίζει περίπου τα €7 δισ.,

- της μείωσης των λειτουργικών εσόδων, τα οποία μειώθηκαν σε σύγκριση με το 2009 κατά 10,7% σε επίπεδο τραπεζών και κατά 7,5% σε επίπεδο ομίλων,
- της καταγραφής ζημιών από χρηματοοικονομικές πράξεις,

Για το έτος 2012, σε σχέση με τα βασικά μεγέθη της ελληνικής τραπεζικής αγοράς σημειώνεται ότι η μείωση των καταθέσεων που παρατηρήθηκε κατά το πρώτο εξάμηνο του 2012 (-13%) αντιστράφηκε στο δεύτερο μισό του έτους, με θετική μεταβολή καταθέσεων κατά 9%, διαμορφώνοντας τη συνολική ετήσια μεταβολή της ελληνικής αγοράς καταθέσεων το 2012 στο -5%. Τα δάνεια της ελληνικής αγοράς αντίστοιχα κινήθηκαν αρνητικά και το 2012, σημειώνοντας ετήσια μεταβολή -4%. Στο τέλος του 2012 η χρηματοδότηση του ελληνικού τραπεζικού τομέα μέσω Ευρωσυστήματος ανήλθε σε €121 δισ., εκ των οποίων μόλις τα €19 δισ. μέσω Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Οι συνθήκες περιορισμένης ρευστότητας και η ευρεία χρήση του μηχανισμού EmergencyLiquidityAssistance (ELA) από τις ελληνικές τράπεζες κατά το 2012 συνετέλεσαν στη σημαντική αύξηση του κόστους χρηματοδότησής τους, ενώ και το κόστος των καταθέσεων παρέμεινε σε ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο (Τράπεζα Πειραιώς, 2012).

Παρακάτω παρουσιάζονται τα βασικά οικονομικά μεγέθη των ελληνικών τραπεζών από το 2012 και έπειτα, σύμφωνα με στοιχεία τα οποία αντλήθηκαν από την Ελληνική Ένωση Τραπεζών.

Πίνακας 1: Στοιχεία ισολογισμού & αποτελεσμάτων εμπορικών τραπεζών και τραπεζικών ομίλων (2013)

Στοιχεία ισολογισμού & αποτελεσμάτων εμπορικών τραπεζών & τραπεζικών ομίλων έτους 2013										
		Ενεργητικό (εκ. ευρώ)	Κέρδη ή ζημιές (-) προ φόρων (εκ. ευρώ)	Καθαρά Κέρδη ή ζημιές (-) μετά φόρων (εκ. ευρώ)	Καταθέσεις (εκ. ευρώ)	Χορηγήσεις μετά από προβλέψεις (εκ. ευρώ)	Προβλέψεις κάλυψης πιστωτικού κινδύνου (εκ. ευρώ)	Βασικά κύρια κεφάλαια (CT1) (εκ. ευρώ)	Αμοιβές & Έξοδα προσωπικού (εκ. ευρώ)	Απασχολούμενο προσωπικό
ΠΕΙΡΑΙΩΣ (1)	ΤΡΑΠΕΖΑ	85778	1763	2506	48498	57399	2299	8269	629	14253
	ΟΜΙΛΟΣ	92010	1748	2516	54279	62366	2532	8293	885	22718
ΕΤΕ (2)	ΤΡΑΠΕΖΑ	84197	-501	618	45290	46327	1026	6383	915	12527
	ΟΜΙΛΟΣ	110930	-179	807	62876	67250	1373	7111	1530	37591
EUROBANK (3)	ΤΡΑΠΕΖΑ	70669	-1916	-1008	33952	37468	1587	2654	674	9009
	ΟΜΙΛΟΣ	77586	-1926	-1139	41535	45610	1920	3496	1071	18819
ALPHA (4)	ΤΡΑΠΕΖΑ	68103	2176	2857	37505	44237	1610	7148	418	11268
	ΟΜΙΛΟΣ	73697	2278	2922	42485	51678	1923	8336	662	16934
ΑΤΤΙΚΑ	ΤΡΑΠΕΖΑ	4060	-155	-113	3328	3301	107	204	64	908
	ΟΜΙΛΟΣ	4055	-153	-112	3313	3301	107	208	66	932
GENIKI	ΤΡΑΠΕΖΑ	2678	-46	-46	2170	1788	60	356	86	1030
	ΟΜΙΛΟΣ	2676	-3	-3	2168	1788	60	355	87	1049
ΣΥΝΟΛΟ (ΤΡΑΠΕΖΑ)		315485	1321	4814	170743	190520	6689	25014,0	2786	48995
ΣΥΝΟΛΟ (ΟΜΙΛΟΣ)		360954	1765	4991	206656	231993	7915	27799,0	4301	98043

Πηγή: Ελληνική Ένωση Τραπεζών. Στοιχεία έτους 2013. Ηλεκτρονικά διαθέσιμα στη:
<http://www.hba.gr/4Statistika/UplPDFs/2/synoptikisygendrotikiparousiasi/12M2013.pdf>

Σύμφωνα με στοιχεία από τις Οικονομικές καταστάσεις μητρικών τραπεζών και ομίλων χρήσεως από 1 Ιανουαρίου 2013 έως 31 Δεκεμβρίου 2013 από την Ελληνική Ένωση Τραπεζών, το 2013, υπήρχαν στην Ελλάδα την πρώτη θέση σε στοιχεία ενεργητικού κατείχε η Τράπεζα Πειραιώς, ενώ σε επίπεδο ομίλων, πρώτη θέση βάσει Ενεργητικού είχε ο Όμιλος της Εθνικής Τράπεζας. Τόσο η Πειραιώς, όσο και η AlphaBank παρουσίαζαν Κέρδη προ φόρων το 2013, ενώ οι υπόλοιπες τράπεζες σημείωσαν αρνητικό πρόσημο στα εν λόγω αποτελέσματα. Όσον αφορά τα Καθαρά Κέρδη μετά φόρων, ήταν θετικά στην Πειραιώς, την Εθνική και την AlphaBank. Σε επίπεδο καταθέσεων, πρώτη θέση είχε η Τράπεζα Πειραιώς, ενώ σε επίπεδο Ομίλου η Εθνική Τράπεζα, ενώ αντίστοιχη εικόνα διαμορφωνόταν και σε επίπεδο χορηγήσεων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, το 2013, η λειτουργία και η θέση της Πειραιώς επηρεάστηκε σημαντικά από το γεγονός ότι η Τράπεζα, το Μάρτιο του 2013 απέκτησε επιλεγμένα στοιχεία των ελληνικών τραπεζικών δραστηριοτήτων της Τράπεζας Κύπρου, της CyprusPopularBank και της Ελληνικής Τράπεζας, συμπεριλαμβανομένων των δανείων και καταθέσεων των θυγατρικών τους στην Ελλάδα, ενώ τον Ιούνιο του ίδιου έτους, η Τράπεζα απέκτησε το 100% της MillenniumBank S.A. (MBG).

Αντίστοιχα, η λειτουργία της Εθνικής Τράπεζας, το 2013, επηρεάστηκε από το γεγονός ότι την 10.5.2013 και 26.7.2013 αντίστοιχα, η Τράπεζα απέκτησε χωρίς τίμημα το υγιές τμήμα των στοιχείων ενεργητικού και υποχρεώσεων των τραπεζών FBB & PROBANK οι οποίες βρίσκονταν σε ειδική εκκαθάριση.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα της EUROBANK, τα οποία παρουσιάζονται στον ανωτέρω πίνακα, διαμορφώθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο έπειτα από ενσωμάτωση σε αυτά των αποτελεσμάτων του ομίλου του Νέου Ταχυδρομικού Ταμειυτηρίου Ελλάδος Α.Ε. και της Νέας Proton Τράπεζας Α.Ε.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του επόμενου πίνακα, το 2014, παρατηρείται μια οριακή μείωση στο Ενεργητικό της Τράπεζας Πειραιώς (-1%), συγκριτικά με το προηγούμενο έτος, καθώς επίσης και μείωση στο ενεργητικό της Εθνικής

Τράπεζας κατά 2%. Οριακή είναι και η μείωση του Ενεργητικού της AlphaBank αλλά και της Eurobank.

Το 2014, παρατηρείται ότι καμία Τράπεζα δεν είχε Κέρδη προ φόρων. Αντίστοιχη ήταν η εικόνα και στα Καθαρά Αποτελέσματα μετά φόρων, όπου σε όλες τις περιπτώσεις, με εξαίρεση τον όμιλο της Εθνικής Τράπεζας ήταν αρνητικά.

Πίνακας 2: Στοιχεία ισολογισμού & αποτελεσμάτων εμπορικών τραπεζών και τραπεζικών ομίλων (2014)

Στοιχεία ισολογισμού & αποτελεσμάτων εμπορικών τραπεζών και τραπεζικών ομίλων έτους 2014										
		Ενεργητικό (εκ. ευρώ)	Κέρδη ή ζημιές (-) προ φόρων (εκ. ευρώ)	Καθαρά Κέρδη μετά φόρων (εκ. ευρώ)	Καταθέσεις (εκ. ευρώ)	Χορηγήσεις μετά από προβλέψεις (εκ. ευρώ)	Προβλέψεις κάλυψης πιστωτικού κινδύνου (εκ. ευρώ)	Σύνολο ιδίων κεφαλαίων (***) (εκ. ευρώ)	Αμοιβές & Έξοδα προσωπικού (εκ. ευρώ)	Απασχολούμενο προσωπικό
ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ (*)	ΤΡΑΠΕΖΑ	84603	-3149	-2065	50240	53987	4039	7387	582	14418
	ΟΜΙΛΟΣ	89290	-3037	-1972	54733	57143	4047	7322	785	22372
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΤΡΑΠΕΖΑ	81946	-2050	-382	44130	45531	2370	8653	588	10205
	ΟΜΙΛΟΣ	115464	-1422	106	64929	68109	2865	10466	1163	34129
ΑΛΦΑ ΤΡΑΠΕΖΑ (**)	ΤΡΑΠΕΖΑ	67635	-736	-59	37817	43476	1394	6821	528	9648
	ΟΜΙΛΟΣ	72936	-1025	-330	42901	49557	1853	7707	663	15193
ΤΡΑΠΕΖΑ EUROBANK ERGASIAS	ΤΡΑΠΕΖΑ	67494	-2103	-1383	31985	35076	1901	5257	699	9053
	ΟΜΙΛΟΣ	75518	-1678	-1196	40878	42133	2264	6304	1055	18184
ΑΤΤΙΚΑ BANK	ΤΡΑΠΕΖΑ	3962	-91	-50	3268	3193	111	350	48	875
	ΟΜΙΛΟΣ	3956	-90	-50	3254	3193	111	355	49	898
ΣΥΝΟΛΟ (ΤΡΑΠΕΖΑ)		305640	-8129	-3939	167440	181263	9815	28468	2445	44199
ΣΥΝΟΛΟ (ΟΜΙΛΟΣ)		357164	-7252	-3442	206695	220135	11140	32154	3715	90776

Πηγή: Ελληνική Ένωση Τραπεζών. Στοιχεία έτους 2014. Ηλεκτρονικά διαθέσιμα: http://www.hba.gr/4Statistika/UplPDFs/2014/HBA%2012M2014_shortWeb.pdf

Όσον αφορά τις επιχορηγήσεις των Τραπεζών, παρατηρείται ότι οι περισσότερες το έτος 2014 διαμορφώθηκαν στην Τράπεζα Πειραιώς, αν και σημειώθηκε μείωση τους, κατά ~6%, συγκριτικά με το προηγούμενο έτος. Επίσης, μείωση κατά ~5% σημειώθηκε και στις επιχορηγήσεις της ΕΤΕ, ενώ σημαντικότερη ήταν η μείωση στις επιχορηγήσεις της EUROBANK, κατά ~14,6%. Αντίστοιχη ήταν και η μείωση των επιχορηγήσεων της AlphaBank (~14.5%).

Σημειώνεται ότι η θέση της Τράπεζας Πειραιώς το έτος 2014 επηρεάστηκε από το γεγονός ότι το Νοέμβριο του έτους ενσωματώθηκαν στην Τράπεζα Πειραιώς, τα στοιχεία ενεργητικού και παθητικού της "Γενικής Τράπεζας της Ελλάδος Α.Ε.", ενώ η λειτουργία και η θέση της AlphaBank επηρεάστηκε κατά το εν λόγω έτος από το γεγονός ότι στις 30.9.2014 ολοκληρώθηκε η εξαγορά της δραστηριότητας λιανικής τραπεζικής της CitibankInternationalPlc, καθώς επίσης και η απόκτηση του συνόλου των μετοχών της εταιρείας DinersClub Ελλάδος Α.Ε. Παροχής Πιστώσεων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του επόμενου πίνακα, το 2015, το υψηλότερο Ενεργητικό συνεχίζει να κατέχει η Τράπεζα Πειραιώς, παρόλη την περαιτέρω μείωση την οποία υπέστη. Μείωση του Ενεργητικού σημειώθηκε και στις υπόλοιπες τράπεζες. Ειδικότερα, το Ενεργητικό της Τράπεζας Πειραιώς μειώθηκε κατά ~2%, της Εθνικής Τράπεζας κατά ~6%, της ALPHABANK κατά ~4%, της EUROBANK κατά ~5% και της ΑΤΤΙCΑΒΑΝΚ κατά ~7%.

Όλες οι Τράπεζες σημείωσαν αυξημένες ζημίες προ και μετά φόρων, συγκριτικά με το έτος 2014, ενώ οι χορηγήσεις τους μειώθηκαν περαιτέρω.

Ειδικότερα, μείωση κατά ~8% σημείωσαν οι χορηγήσεις της Τράπεζας Πειραιώς, ενώ η μείωση των χορηγήσεων της Εθνικής Τράπεζας ήταν ~12,7%. Όσον αφορά τις χορηγήσεις της AlphaBank περιορίστηκαν κατά ~4%, ενώ οι χορηγήσεις της EUROBANK κατά ~6%.

Πίνακας 3: Στοιχεία ισολογισμού & αποτελεσμάτων εμπορικών τραπεζών και τραπεζικών ομίλων (2015)

Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων εμπορικών τραπεζών και τραπεζικών ομίλων έτους 2015										
		Ενεργητικό (εκ. ευρώ)	Κέρδη ή ζημιές (-) προ φόρων (εκ. ευρώ)	Καθαρά Κέρδη ή ζημιές (-) μετά φόρων (εκ. ευρώ)	Καταθέσεις (εκ. ευρώ)	Χορηγήσεις μετά από προβλέψεις (εκ. ευρώ)	Προβλέψεις κάλυψης πιστωτικού κινδύνου (εκ. ευρώ)	Σύνολο Ιδίων Κεφαλαίων (εκ. ευρώ)	Αμοιβές & Έξοδα προσωπικού (εκ. ευρώ)	Απασχολούμενο προσωπικό
ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ	ΤΡΑΠΕΖΑ	83002	-3480	-2389	36771	49426	4397	9608	652	14326
	ΟΜΙΛΟΣ	87528	-2958	-1896	38952	50591	3907	10021	822	20719
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΤΡΑΠΕΖΑ	77131	-3853	-2846	36868	39750	4344	8315	590	10723
	ΟΜΙΛΟΣ	111232	-3589	-2592	42959	45375	4263	9824	802	33975
ΑΛΦΑ ΤΡΑΠΕΖΑ	ΤΡΑΠΕΖΑ	64993	-1812	-1032	27734	41558	2699	8418	402	9729
	ΟΜΙΛΟΣ	69296	-2066	-1371	31434	46186	3020	9054	533	14779
ΤΡΑΠΕΖΑ EUROBANK ERGASIAS	ΤΡΑΠΕΖΑ	64195	-2154	-1051	22802	32974	2503	6131	373	9087
	ΟΜΙΛΟΣ	73553	-2086	-1155	31446	39893	2665	7132	529	17309
ΑΤΤΙΣΑ BANK	ΤΡΑΠΕΖΑ	3674	-608	-349	2157	2757	629	672	45	871
	ΟΜΙΛΟΣ	3669	-605	-347	2143	2757	629	680	46	893
ΣΥΝΟΛΟ (ΤΡΑΠΕΖΑ)		292995	-11907	-7667	126332	166465	14572	33144	2062	44736
ΣΥΝΟΛΟ (ΟΜΙΛΟΣ)		345278	-11304	-7361	146934	184802	14484	36711	2732	87675

Πηγή: Ελληνική Ένωση Τραπεζών. Στοιχεία έτους 2015. Ηλεκτρονικά διαθέσιμα: http://www.hba.gr/4Statistika/UplPDFs/2015/HBA12M2015_short%20web.pdf

Πίνακας 4: Στοιχεία ισολογισμού & αποτελεσμάτων εμπορικών τραπεζών και τραπεζικών ομίλων (2016)

Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων τραπεζών μελών ΕΕΤ έτους 2016										
		Ενεργητικό (εκ. ευρώ)	Κέρδη ή ζημιές (-) προ φόρων (εκ. ευρώ)	Καθαρά Κέρδη ή ζημιές (-) μετά φόρων (εκ. ευρώ)	Καταθέσεις (εκ. ευρώ)	Χορηγήσεις μετά από προβλέψεις (εκ. ευρώ)	Προβλέψεις κάλυψης πιστωτικού κινδύνου (εκ. ευρώ)	Σύνολο Ιδίων Κεφαλαίων (εκ. ευρώ)	Αμοιβές & Έξοδα προσωπικού (εκ. ευρώ)	Απασχολούμενο προσωπικό
ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ	ΤΡΑΠΕΖΑ	78533	-174	10	39765	48720	1234	9456	504	13264
	ΟΜΙΛΟΣ	81500	-167	-40	42364	49707	1193	9823	627	18995
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΤΡΑΠΕΖΑ	68268	27	24	37326	38166	819	6097	577	9729
	ΟΜΙΛΟΣ	78531	87	53	40459	41643	809	7587	736	18440
ΑΛΦΑ ΤΡΑΠΕΖΑ	ΤΡΑΠΕΖΑ	60403	138	261	29010	40262	1170	8725	401	8580
	ΟΜΙΛΟΣ	64872	-10	42	32946	44409	1168	9113	508	12699
ΤΡΑΠΕΖΑ EUROBANK ERGASIAS	ΤΡΑΠΕΖΑ	57882	-49	5	23678	31908	836	6173	386	8882
	ΟΜΙΛΟΣ	66393	160	249	34031	39058	775	7355	545	16285
ΑΤΤΙΚΑ BANK	ΤΡΑΠΕΖΑ	3619	-40	-47	1906	2776	40	628	51	782
	ΟΜΙΛΟΣ	3611	-42	-50	1893	2776	40	634	53	800
ΣΥΝΟΛΟ (ΤΡΑΠΕΖΑ)		268705	-98	253	131685	161832	4099	31079	1919	41237
ΣΥΝΟΛΟ (ΟΜΙΛΟΣ)		294907	28	254	151693	177593	3985	34512	2469	67219

Πηγή: Ελληνική Ένωση Τραπεζών. Στοιχεία έτους 2016. Ηλεκτρονικά διαθέσιμα: http://www.hba.gr/4Statistika/UplPDFs/2016/HBA%2012M2016_short%20web.pdf

Σύμφωνα με τα στοιχεία του προηγούμενου πίνακα, το 2016, το Ενεργητικό όλων των Τραπεζών μειώνεται περαιτέρω. Ειδικότερα, το Ενεργητικό της Τράπεζας Πειραιώς μειώθηκε κατά ~5%, ενώ της Εθνικής Τράπεζας κατά ~11,5%. Το Ενεργητικό της APLHABANK μειώθηκε κατά 7% ενώ της EUROBANK κατά ~10% και της ATTICABANK κατά ~1%.

Το 2016, τα αποτελέσματα προ φόρων των τραπεζών και των ομίλων τους, ήταν σχετικά βελτιωμένα. Ειδικότερα, η Εθνική Τράπεζα εμφάνισε θετικά αποτελέσματα προ φόρων ύψους 27 εκατ. Ευρώ, ενώ τα αντίστοιχα αποτελέσματα του ομίλου της Εθνικής ανήλθαν στα 87 εκατ. Ευρώ. Η AlphaBank είχε επίσης θετικά αποτελέσματα προ φόρων ύψους 137 εκατ. Ευρώ, ενώ τα αποτελέσματα προ φόρων του Ομίλου της EUROBANK ανήλθαν στα 160 εκατ. Ευρώ.

Θετικά ήταν και τα αποτελέσματα μετά φόρων των περισσότερων τραπεζών. Ειδικότερα, τα κέρδη της Τράπεζας Πειραιώς ανήλθαν στα 10 εκατ. Ευρώ, της Εθνικής Τράπεζας στα 24 εκατ. Ευρώ, του Ομίλου της Εθνικής στα 53 εκατ. Ευρών, της AlphaBank στα 261 εκατ. Ευρώ και του Ομίλου της στα 42 εκατ. Ευρώ. Τέλος, τα καθαρά κέρδη μετά φόρων της EUROBANK ανήλθαν το 2016 στα 5 εκατ. Ευρώ και του Ομίλου στα 249 εκατ. Ευρώ.

Όσον αφορά τις χορηγήσεις των τραπεζών υπέστησαν μείωση, με εξαίρεση την ATTICABANK. Πιο συγκεκριμένα, οι χορηγήσεις της Τράπεζας Πειραιώς μειώθηκαν οριακά από 49.426 εκατ. ευρώ κατά ~1% στα 48.720 εκατ. ευρώ, ενώ της Εθνικής από 39.750 εκατ. Ευρώ κατά ~4% στα 38.166 εκατ. Ευρώ. Όσον αφορά τις χορηγήσεις της AlphaBank μειώθηκαν από 41.558 εκατ. Ευρώ κατά ~3%, ενώ της EUROBANK από 32.971 κατά ~3% στα 31.908 εκατ. Ευρώ.

Αντιθέτως, οι χορηγήσεις της ATTICABANK αυξήθηκαν από 2.757 εκατ. ευρώ κατά 201 εκατ. Ευρώ στα 2.776 εκατ. Ευρώ.

Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2017), την περίοδο 1/1/2009-30/6/2016: το απασχολούμενο στις τράπεζες προσωπικό μειώθηκε κατά 19.067 άτομα, ήτοι κατά 29%, κυρίως μέσω προγραμμάτων εθελούσιας εξόδου του προσωπικού, τα οποία

συνεχίσθηκαν και κατά τη διάρκεια του 2016. Την ίδια περίοδο αριθμός των τραπεζικών καταστημάτων μειώθηκε κατά 1.736 ή 42,5%.

Τον Σεπτέμβριο του 2016 οι ελληνικές τράπεζες πέτυχαν σε ατομική βάση μείωση του υπολοίπου των (εντός και εκτός ισολογισμού) μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων (45,2% επί του συνολικού δανειακού τους χαρτοφυλακίου) στα 107,6 δισ. ευρώ από 108,4 δισ. ευρώ το προηγούμενο τρίμηνο (Ιούνιος 2016). Θετική εξέλιξη κατά τη διάρκεια του α' εξαμήνου 2016 αποτέλεσε η σημαντική αύξηση (κατά περίπου 100.000) του αριθμού των δανείων, τα οποία ρύθμισαν οι τράπεζες, καθώς και η υιοθέτηση μακροπρόθεσμων λύσεων. Ειδικότερα, το μερίδιο των μακροπρόθεσμου χαρακτήρα ρυθμίσεων επί του συνόλου των ρυθμίσεων αυξήθηκε κατά περίπου επτά (7) ποσοστιαίες μονάδες και ανέρχεται σε 40,2%. Τέλος, σταθερό παρέμεινε τόσο το ποσοστό των λύσεων οριστικής διευθέτησης (6,3%), όσο και το ποσοστό των δανείων που είχαν μεν τεθεί σε καθεστώς ρύθμισης, αλλά παραμένουν στον «πυρήνα» των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων (70%). Η ως άνω εξέλιξη εντάσσεται στο πλαίσιο των επιχειρησιακών στόχων που συμφωνήθηκαν τον Ιούνιο του 2016 σε συνεργασία με την ΤτΕ και την ΕΚΤ. Εκτιμάται ότι για την περίοδο Ιουνίου 2016-Δεκεμβρίου 2019 οι τέσσερις συστημικά σημαντικές τράπεζες θα προβούν σε μείωση των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων κατά περίπου 38% (40 δισ. ευρώ). Η εν λόγω μείωση θα επιτευχθεί μέσω μακροπρόθεσμων ρυθμίσεων και οριστικών διευθετήσεων, επιλεκτικών διαγραφών δανείων, ρευστοποίησης εξασφαλίσεων και πωλήσεων δανείων (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΑ ΔΑΝΕΙΑ

2.1 Η έννοια των μη εξυπηρετούμενων δανείων

Ένα δάνειο ορίζεται ως μη εξυπηρετούμενο με διαφορετικό τρόπο από χώρα σε χώρα, καθώς η κάθε χώρα υιοθετεί το δικό της ορισμό και θέτει διαφορετικούς όρους γι' αυτόν. Γενικότερα, όμως, ως μη εξυπηρετούμενο δάνειο θεωρείται εκείνο το οποίο έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να μην εξυπηρετηθεί.

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, ένα τραπεζικό δάνειο θεωρείται μη εξυπηρετούμενο όταν περνάνε πέραν των 90 ημερών, χωρίς ο οφειλέτης να πληρώνει τις συμφωνημένες δόσεις ή τόκους, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Η εκάστοτε τράπεζα μπορεί να θεωρήσει ένα δάνειο ως μη εξυπηρετούμενο όταν διαθέτει όλα τα απαραίτητα στοιχεία σχετικά με το χρέος του δανειολήπτη και αξιολογώντας τη χρηματοοικονομική του θέση συμπεραίνει ότι το δάνειο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί πλήρως, λόγω αδυναμίας πληρωμής του δανειολήπτη (Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας).

2.2 Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στον ευρωπαϊκό χώρο

Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια ήταν σχετικά χαμηλά και σταθερά στις περισσότερες χώρες της ΕΕ μέχρι την έναρξη της μεγάλης χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2008. Έκτοτε η πιστωτική ποιότητα του δανειακού χαρτοφυλακίου μειώθηκε απότομα και η ανταπόκριση των κυβερνήσεων και των κεντρικών τραπεζών ήταν σημαντική και άνευ προηγουμένου τόσο στην Ευρώπη όσο και

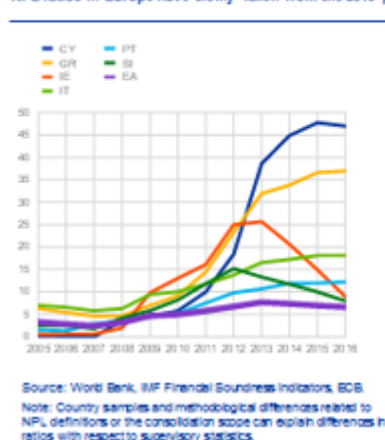
στα αμερικανικά μέτρα πολιτικής που εφαρμόστηκαν, κυμαίνονταν από πρωτοβουλίες που αφορούσαν την υποβάθμιση των τραπεζικών περιουσιακών στοιχείων, την ανακεφαλαιοποίηση ή / και την οικονομική αναδιάρθρωση προβληματικών τραπεζών και διάφορες ενέργειες σχεδιασμένες να εισάγουν ρευστότητα στο τραπεζικό σύστημα (Brunnermeier, 2009; Goddardetal., 2009).

Σήμερα, το πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι ένας από τους κύριους λόγους πίσω από τη χαμηλή συνολική κερδοφορία των ευρωπαϊκών τραπεζών. Η απόδοση ιδίων κεφαλαίων των τραπεζών της ζώνης του ευρώ κυμαίνεται γύρω στο 5%, η οποία δεν καλύπτει το εκτιμώμενο κόστος ιδίων κεφαλαίων. Ο δείκτης CET1 ήταν 7% το 2007, έφθασε το 9% το 2012 και τώρα είναι 14%. Συμπεριλαμβανομένων των προβλέψεων και των ασφαλειών, ο δείκτης κάλυψης των μη εξυπηρετούμενων δανείων ανέρχεται σήμερα σε 82% κατά μέσο όρο, τόσο για την ομάδα των έξι χωρών με τα υψηλότερα μη εξυπηρετούμενα δάνεια όσο και για τη ζώνη του ευρώ συνολικά (Constâncio, 2017).

Τα προβλήματα του ευρωπαϊκών τραπεζών δυσχεραίνουν από δυο επιπλέον παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, οι οποίοι είναι οι βαριές προβλέψεις για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια και το υψηλό λειτουργικό κόστος που αντανακλά την πλεονάζουσα παραγωγική ικανότητα και τις ανεπάρκειες του τραπεζικού συστήματος, στις περισσότερες μεγάλες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Γερμανίας (Onado, 2017).

NPL resolution in the euro area has been slow

NPL ratios in Europe have slowly fallen from the 2013 peak

IMF data	Average NPL ratio (2007)	Average NPL ratio (2016)
6 EA countries	4.8	22.8
EA	2.4	6.6
UK	0.9	1.0
US	1.4	1.5

- **NPL stock: a legacy from the crisis**
- **Peak NPL level in the euro area reached in 2013**
- **NPL resolution is slower in many countries facing high NPL levels**

Εικόνα 1: Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στην ζώνη του ευρώ

Στη ζώνη του ευρώ, ο μέσος λόγος μη εξυπηρετούμενων δανείων ανήλθε στο 8% το 2013 (Εικόνα 1). Καθώς η οικονομική ανάκαμψη έλαβε χώρα, η ανάπτυξη του ΑΕΠ άρχισε και η ανεργία άρχισε να μειώνεται, ο λόγος αυτός άρχισε να μειώνεται. Ωστόσο, η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων ήταν αργή και ετερογενής. Η αναλογία των μη εξυπηρετούμενων δανείων εξακολουθεί να είναι σε διψήφιο επίπεδο σε έξι χώρες της ζώνης του ευρώ: την Κύπρο, την Ελλάδα, την Ιταλία, την Ιρλανδία, την Πορτογαλία και τη Σλοβενία (Constâncio, 2017).

Η μέση αναλογία των μη εξυπηρετούμενων δανείων το Μάρτιο του 2016, στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) ανέρχονταν σε 5,7%, περίπου δηλαδή τριπλάσια σε σχέση με άλλες χώρες και, μάλιστα σε ορισμένα κράτη μέλη της είναι τόσο υψηλή που υπονομεύει τη σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος (Chiorazzo et al., 2017).

Οι τράπεζες σήμερα που εποπτεύονται άμεσα από την ΕΚΤ εξακολουθούν να κατέχουν 921 δισεκατομμύρια ευρώ μη εξυπηρετούμενων δανείων, στα τέλη Σεπτεμβρίου 2016, που αντιπροσωπεύουν το 6,4% των συνολικών δανείων και αντιστοιχούν σε σχεδόν 9% του ΑΕΠ της ζώνης του ευρώ (Constâncio, 2017).

2.3 Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στην Ελλάδα

Πριν από την ελευθέρωση του ελληνικού χρηματοπιστωτικού τομέα, ο οποίος ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι ρυθμιστικοί περιορισμοί

προσδιόρισαν σε μεγάλο βαθμό τη στάση των τραπεζικών ιδρυμάτων έναντι των κινδύνων. Συχνά πραγματοποιούνταν εκπώσεις για την επέκταση των τραπεζικών πιστώσεων βάση μη τραπεζικά κριτήρια όπως οι «προσωπικές επαφές και η κοινωνική πίεση» που οδήγησαν σε αναποτελεσματικότητα όσον αφορά τη διαχείριση κινδύνων και σε προβλήματα με τα μη εξυπηρετούμενα πρόσωπα (Gibson&Tsakalotos,1992).

Αντιθέτως, το μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον εντός του οποίου λειτουργούσαν οι τράπεζες και το οποίο διευκρινίστηκε γύρω στα τέλη της δεκαετίας του '90, άλλαξε τον τρόπο λειτουργίας των ελληνικών τραπεζών σε σχέση με τον τρόπο με τον οποίο χειριζόταν τον κίνδυνο. Προκειμένου να επιτευχθούν ικανοποιητικά επίπεδα κερδοφορίας και να επιβιώσουν ενόψει του εντεινόμενου ανταγωνισμού, ως αποτέλεσμα της οικονομικής απελευθέρωσης, οι τράπεζες αναγκάστηκαν να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα της διαχείρισης κινδύνων και να υιοθετήσουν εξελιγμένη τεχνολογία (Louizisetal., 2012).

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, το Δεκέμβριο του 2010 αυξήθηκε τόσο ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων καταναλωτικής πίστης (Δεκέμβριος 2010: 20,5%, 2009: 13,4%, 2008: 8,2%, 2007: 6,0%, 2006: 6,9%), όσο και ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων στεγαστικής πίστης (Δεκέμβριος 2010: 10%, 2009: 7,4%, 2008: 5,3%, 2007: 3,6%, 2006: 3,4%) (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011).

Η αύξηση των δανείων σε καθυστέρηση θα πρέπει να αποδοθεί, σύμφωνα με την Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2011) στην επιδείνωση του οικονομικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα το 2010 και στην επιβράδυνση των εισοδημάτων των νοικοκυριών. Ταυτόχρονα, κατά τη διάρκεια του 2010 συνεχίστηκε η άσκηση συντηρητικότερης πολιτικής δανεισμού από τις εγκατεστημένες στη χώρα μας τράπεζες, με στόχο τη σταδιακή βελτίωση του χαρτοφυλακίου των δανείων τους προς τα νοικοκυριά. Οι αυξημένες προβλέψεις οι οποίες έγιναν, καθόλη τη διάρκεια του 2010, και προσέγγισαν τα επτά (7) δισ. ευρώ με σκοπό την αντιμετώπιση του φαινομένου των καθυστερήσεων, είναι φανερό ότι επηρεάζουν τα οικονομικά τους μεγέθη και τους δείκτες αποδοτικότητάς τους.

Οι τράπεζες, παρακολουθώντας τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις και ανταποκρινόμενες στη δυσμενή οικονομική συγκυρία, προέβησαν, στο πλαίσιο της αυτορρύθμισης, πολύ πριν την έναρξη εφαρμογής του νόμου 3869/2010 για τη ρύθμιση των οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων και παρά τα προβλήματα ρευστότητας που υπάρχουν στο τραπεζικό σύστημα, σε πάρα πολύ μεγάλο αριθμό ρυθμίσεων με οφειλέτες που αντιμετώπιζαν δυσχέρειες κατά την εξυπηρέτηση των δανείων τους, με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους και κοινωνική ευαισθησία. Τέτοιες ρυθμίσεις αφορούσαν, μεταξύ άλλων (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011):

- 1 αναστολή δόσεων στεγαστικών και καταναλωτικών δανείων για ανέργους δικαιούχους επιδόματος ΟΑΕΔ,
- 2 αναστολή όλων των ενεργειών πλειστηριασμού ή κατάσχεσης που αφορούν απαιτήσεις από στεγαστικό δάνειο πρώτης κατοικίας,
- 3 παράταση της διάρκειας αποπληρωμής στεγαστικών δανείων,
- 4 δυνατότητα ρύθμισης υφιστάμενων οφειλών από πιστωτική κάρτα σε άτοκες έως και 24 μηνιαίες δόσεις,
- 5 ρύθμιση των οφειλών από καταναλωτικά δάνεια μέσω εξειδικευμένων προϊόντων αναχρηματοδότησης με προνομιακό επιτόκιο,
- 6 μείωση της δόσης στεγαστικού δανείου στο μισό, για όλο το 2009 και 2010, προς όλους τους πελάτες που θα το ζητήσουν,
- 7 προγράμματα αναδιάρθρωσης δανείων που έχουν χορηγηθεί σε δημόσιους υπαλλήλους, με αντικειμενικό στόχο την επιμήκυνση της διάρκειας αποπληρωμής και την ουσιαστική μείωση της μηνιαίας δόσης.

Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, στο τέλος Μαρτίου του 2012 ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων ανήλθε στο 18,7% έναντι 16% που είχε καταγραφεί τον Δεκέμβριο του 2011 και 10,5% τον Δεκέμβριο του 2010 . Τα πιστωτικά ιδρύματα που είναι εγκατεστημένα στην Ελλάδα συνέχισαν και κατά τη διάρκεια του 2011 τη συντηρητική πολιτική δανεισμού, στοχεύοντας στη βελτίωση του χαρτοφυλακίου των δανείων τους προς τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2013).

Στην Ελλάδα, το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων ανέρχονταν σε άνω του 33% τον Ιούνιο του 2015, ποσοστό το οποίο υπερέβαινε κατά πολύ τον μέσο όρο 4,23% στην ΕΕ (Mesnardetal., 2016).

2.4 Συνέπειες αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων

Σε μια σειρά από εμπειρικές μελέτες, η επίπτωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην πραγματική οικονομία και κοινωνία είναι πολύπλευρη. Για παράδειγμα, ένας μεγάλος όγκος επισφαλών δανείων συνήθως συνεπάγεται αύξηση

των λειτουργικών εξόδων για την παρακολούθηση και τη διαχείριση τους καθώς και υψηλότερα εμπόδια στην κεφαλαιακή επάρκεια και τη χρηματοδότηση, καθώς και στη δημιουργία αυστηρότερων όρων δανειοδότησης από τα πιστωτικά ιδρύματα. Αυτοί οι παράγοντες μπορεί με τη σειρά τους να οδηγήσουν σε υψηλότερα επίπεδα επιτόκια δανεισμού και, γενικότερα, σε αυστηρότερες δανειοδοτικές συνθήκες στη ζώνη του ευρώ (Diawan&Rodrik, 1992). Τα αποτελέσματα των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην πραγματική οικονομία μπορούν επίσης να λειτουργήσουν μέσω μη-πίστωσης καναλιών προμήθειας και να έχουν συνέπειες όπως την υπερχειλίση του χρέους, η οποία μπορεί να αποθαρρύνει τις εταιρείες από νέες επενδύσεις για μελλοντικά κέρδη (Myers, 1977).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Σκοπός της έρευνας

Το τραπεζικό σύστημα άλλαξε άρδην τον τρόπο με τον οποίο κρίνει την ικανότητα τόσο των ατόμων όσο και των επιχειρήσεων να λάβουν ένα καινούριο δάνειο την περίοδο 2008-2016. Στην εργασία αυτή θα αναλύσουμε τους προσδιοριστικούς παράγοντες με τους οποίους το κάθε χρηματοπιστωτικό ίδρυμα εγκρίνει ή απορρίπτει την εξυπηρέτηση όλων των δανείων και θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στους απορριπτικούς λόγους για τους οποίους δεν εξυπηρετούνται όλα τα δάνεια όπως για παράδειγμα οι επισφαλείς πελάτες αλλά και η γενικότερη οικονομική κατάσταση της χώρας για την οποία μιλάμε, στην παρούσα εργασία θα είναι η Ελλάδα.

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό την διερεύνηση του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων εστιάζοντας στα χαρακτηριστικά του, στους λόγους που δημιουργούνται αλλά και στην ραγδαία αύξησή τους. Επίσης έχει σαν στόχο να τονίσει τα προβλήματα που επιφέρει στην οικονομία αλλά και με ποιο τρόπο μπορούν να αντιμετωπιστούν είτε με πολιτική είτε με τραπεζική παρέμβαση. Η εργασία αυτή θα μελετήσει τα προβλήματα στο τραπεζικό σύστημα της Ελλάδας γιατί ο χρηματοπιστωτικός της τομέας έχει πληγεί περισσότερο από κάθε άλλη χώρα και επειδή επηρεάζει συνεχώς τις οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις της.

Τα ερωτήματα τα οποία τίθενται είναι τα εξής:

- Ποιοι παράγοντες συντελούν ώστε ένα δάνειο να χαρακτηριστεί ως μη εξυπηρετούμενο;

- Πώς μπορεί μια τράπεζα να αποφύγει τη συσσώρευση υπερβολικά πολλών επισφαλών δανείων;
- Πως επηρεάζεται η τράπεζα, η κοινωνία, η οικονομία μιας χώρας;
- Τι μπορεί να κάνει μια τράπεζα για να αντιμετωπίσει τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια;

Η έρευνα αυτή έχει σαν στόχο την θεωρητική αλλά και την εμπειρική τεκμηρίωση της έννοιας των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Είναι σημαντικό να διερευνηθούν τα αίτια δημιουργίας των κόκκινων δανείων, καθώς και η δυνατότητα αποτελεσματικής διαχείρισης λόγω των κοινωνικών και οικονομικών προεκτάσεων που δημιουργεί το συγκεκριμένο πρόβλημα.

3.2 Μεθοδολογία έρευνας

Η παρούσα έρευνα στηρίζεται στη μέθοδο της βιβλιογραφικής ενασκόπησης, προκειμένου να καταγραφούν οι παράγοντες εκείνοι οι οποίοι έχουν επηρεάσει την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην ελληνική οικονομία, εν μέσω οικονομικής κρίσης. Ειδικότερα, στην παρούσα εργασία μελετήθηκαν άρθρα μελέτες και στοιχεία, τα οποία έχουν δημοσιευθεί το διάστημα 2010-2017, σχετικά με τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, οι οποίες παρουσιάζονται παρακάτω, αφού πρώτα γίνει μια αναφορά σε μελέτες οι οποίες αναφέρονται στους παράγοντες που αυξάνουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια συνολικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΙΤΙΕΣ ΑΥΞΗΣΗΣ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ - ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

4.1 Αιτίες αύξησης μη εξυπηρετούμενων δανείων - Αποτελέσματα μελετών

Από την αρχή της χρηματικής κρίσης, οι ακαδημαϊκοί και οι επαγγελματίες του τραπεζικού κλάδου έχουν δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πιστωτική ποιότητα των χαρτοφυλακίων δανείων. Η μέση ποιότητα των τραπεζικών περιουσιακών στοιχείων επιδεινώθηκε έντονα λόγω της παγκόσμιας χρηματικής κρίσης που άρχισε στα τέλη του 2008. Η ταχεία αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων αύξησε την ευπάθεια των τραπεζών σε περαιτέρω κρίσεις και, παράλληλα, περιόρισε τις δανειοδοτικές τους δραστηριότητες με σημαντικές συνέπειες για την οικονομική δραστηριότητα συνολικά. Η επιδείνωση της σχέσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων με τα συνολικά τραπεζικά δάνεια μπορεί να αποδοθεί σε μακροοικονομικούς και τραπεζικούς παράγοντες. Τα εμπειρικά στοιχεία υποδηλώνουν ότι τα NPLs παρουσιάζουν αντικυκλική συμπεριφορά. Η επιδείνωση των μακροοικονομικών συνθηκών, με την πτώση του ΑΕΠ και την αύξηση του ποσοστού ανεργίας, έχουν αρνητικές επιδράσεις στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, καθώς μειώνεται η ικανότητα των δανειοληπτών να εξυπηρετούν το χρέος τους. Μεταξύ των τραπεζο-ειδικών

παραγόντων που έχουν βρεθεί στη βιβλιογραφία για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια είναι το μέγεθος της τράπεζας, η αποτελεσματικότητα του κόστους και η απόδοση της διαχείρισης, οι συνθήκες πίστωσης, η ισχύς στην αγορά και τα τραπεζικά κέρδη (Charalambakisetal., 2017).

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται μελέτες, οι οποίες δημοσιεύθηκαν το διάστημα μεταξύ 2010 έως 2017, οι πραγματοποιήθηκαν προκειμένου να διερευνήσουν τους παράγοντες οι οποίοι μπορούν να οδηγήσουν στην αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων σε χώρες, πλην της Ελλάδος, την περίοδο 2008-2016.

Ένα ευρύ φάσμα παραγόντων μπορεί να έχει προκαλέσει το πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής ύφεσης, της κρίσης του ευρωπαϊκού χρέους, του διαφορετικού επιπέδου χρηματοδοτικής στήριξης που παρέχεται από την κυβέρνηση στους χρηματοπιστωτικούς ενδιάμεσους στο αρχικό στάδιο της κρίσης και, φυσικά, στην κακή διαχείριση ορισμένων τραπεζών. Υπάρχει βιβλιογραφία που επικεντρώνεται στους καθοριστικούς παράγοντες των NPLs. Αυτή η βιβλιογραφία προσδιορίζει δύο διαφορετικές κατηγορίες καθοριστικών παραγόντων: παράγοντες ανά χώρα (π.χ. ΑΕΠ, ανεργία κλπ.) και παράγοντες που αφορούν τις τράπεζες (π.χ. μέγεθος, κεφαλαιοποίηση, χρηματοδότηση, αποδοτικότητα κ.λπ.).

Παραδόξως, δεν υπάρχουν μελέτες που να ασχολούνται με μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε ολόκληρο το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα και να αξιολογούν την περίοδο μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση. Παρά τη σημαντική χρηματοοικονομική στήριξη που παρέχεται στους ευρωπαϊκούς ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, οι μη εξυπηρετούμενοι δανειστές αποτελούν σημαντικό πρόβλημα που υπονομεύει τη σταθερότητα του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος (Chiorazzoetal., 2017).

Σύμφωνα με τους Chiorazzoetal. (2017), οι οποίοι μελέτησαν τους συστηματικούς και ιδιοσυγκρασιακούς καθοριστικούς παράγοντες των μη εξυπηρετούμενων δανείων στις τράπεζες SSM και άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές τράπεζες κατά την περίοδο 2006-2014, βρήκαν ότι υπάρχει ισχυρή επιρροή των

μεταβλητών ανά χώρα για τον δείκτη των μη εξυπηρετούμενων δανείων, ενώ η επίδραση των μεταβλητών που αφορούν συγκεκριμένες τράπεζες είναι μάλλον περιορισμένη. Χρησιμοποιώντας δυναμικές εκτιμήσεις, έδειξαν ότι η χαμηλότερη αύξηση του ΑΕΠ, τα υψηλότερα επιτόκια και η χαμηλότερη αποτελεσματικότητα της επιβολής συμβάσεων αυξάνουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Όσον αφορά τις επεξηγηματικές μεταβλητές που αφορούν συγκεκριμένες τράπεζες, μόνο η πιστωτική επέκταση φαίνεται να είναι σημαντική, δηλαδή η αύξηση του δανεισμού αυξάνει τον δείκτη NPLs.

Σύμφωνα με τους Boren&Nilsson (2016), η απότομη μείωση των εισροών κεφαλαίων θα μπορούσε να οδηγήσει σε συνολική έλλειψη ρευστότητας και υψηλότερα επιτόκια και συνεπώς μειωμένη δυνατότητα δανειοληπτών να εξυπηρετήσουν το χρέος.

Οι Jassaud&Kang (2015) έδειξαν ότι η συσσώρευση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ιταλία αντικατοπτρίζει την παρατεταμένη ύφεση καθώς και τους διαρθρωτικούς παράγοντες που συγκράτησαν τις διαγραφές των NPLs από τις τράπεζες. Μεταξύ των διαρθρωτικών παραγόντων, οι συγγραφείς υπογράμμισαν τους παράγοντες προσφοράς και ζήτησης. Από την πλευρά της προσφοράς, ανέφεραν χαμηλές προβλέψεις για προβληματικά δάνεια, περιορισμένο κεφάλαιο για απορρόφηση περαιτέρω ζημιών, λογιστική αντιμετώπιση των διαγραφών σύμφωνα με τα ΔΠΧΑ και ένα φορολογικό καθεστώς που τείνει να επιβάλει κυρώσεις για επιθετικές προβλέψεις και διαγραφές. Όσον αφορά τη ζήτηση, υποστήριξαν ότι ο αργός ρυθμός επίλυσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων περιορίζεται από ένα μακροχρόνιο και αναποτελεσματικό δικαστικό σύστημα και από την έλλειψη δευτερογενούς αγοράς για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

Σύμφωνα με τους Becketal. (2013), οι οποίοι εφάρμοσαν ένα στατικό και ένα δυναμικό μοντέλο δεδομένων για δεδομένα από 75 χώρες κατά την περίοδο 2000 έως 2010 κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο πραγματικός ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ είναι ο σημαντικότερος παράγοντας για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Ωστόσο, οι Becketal. (2013) βρήκαν σημαντικές επιδράσεις και από άλλες μεταβλητές. Για παράδειγμα, η απόσβεση των συναλλαγματικών ισοτιμιών

τείνει να οδηγήσει σε αυξημένη αναλογία μη εξυπηρετούμενων δανείων σε χώρες με ευέλικτες συναλλαγματικές ισοτιμίες, ιδίως σε χώρες με μεγάλο δανειακό απόθεμα που εκδίδεται σε ξένα νομίσματα. Ως τρίτη πιο σημαντική μεταβλητή, οι Becketal. (2013) απέδειξαν ότι οι κάμψεις της χρηματιστηριακής αγοράς τείνουν να επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα των τραπεζικών περιουσιακών στοιχείων, τουλάχιστον σε χώρες με υψηλή χρηματιστηριακή κεφαλαιοποίηση σε σχέση με το ΑΕΠ.

Μια άλλη μελέτη που επιβεβαιώνει τα αποτελέσματα που βρέθηκαν από τους Becketal. (2013) είναι αυτή του Klein (2013), ο οποίος διερευνά τους δείκτες των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ανατολική και τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, σε χώρες όπως η Ρουμανία, η Ρωσία και η Ουγγαρία. Η περίοδος ενδιαφέροντος την περίοδο 1998 έως 2011, όχι μόνο αξιολογώντας μακροοικονομικούς καθοριστικούς παράγοντες, αλλά επίσης εξετάζοντας παράγοντες της τράπεζας, όπως ο δείκτης μετοχών προς περιουσιακά στοιχεία και η απόδοση ιδίων κεφαλαίων. Χρησιμοποιώντας στοιχεία από τους ισολογισμούς της κάθε τράπεζας, ο Klein(2013) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι συγκεκριμένοι παράγοντες της τράπεζας έχουν σχετικά χαμηλή ερμηνευτική ισχύ σε σχέση με τους μακροοικονομικούς καθοριστικούς παράγοντες. Επιπλέον, ο Klein(2013) βρήκε μια θετική σχέση μεταξύ των μη εξυπηρετούμενων δανείων και του ποσοστού ανεργίας της εκάστοτε χώρας, και μεταξύ των μη εξυπηρετούμενων δανείων και του αποκαλούμενου δείκτη VIX - ενός δείκτη αποστροφής κινδύνου βασισμένου στην τεκμαρτή μεταβλητότητα του δείκτη χρηματιστηριακής αγοράς της Standard & Poor's 500.

Σύμφωνα με παλαιότερες μελέτες, όπως αυτή των De Bock&Demyanets (2012) η οποία πραγματοποιήθηκε για 25 αναδυόμενες οικονομίες κατά την περίοδο 1996 έως 2010, βρέθηκε ότι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια συνδέονται αρνητικά με μια συμπίεσμένη εισροή κεφαλαίου που δημιουργεί χρέος.

Τέλος, οι Messai&Jouini (2013) βρήκαν μια θετική και σημαντική συσχέτιση ανάμεσα σε προβλέψεις για επισφαλή και μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι τράπεζες για να δύναται να απορροφήσουν στο μέλλον προβλήματα θα πρέπει να προβούν σε μεγαλύτερες προβλέψεις για επισφαλή

χρέη ούτως ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν μελλοντική αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Συγγραφείς	Έτος	Σκοπός Μελέτης	Περίοδος Μελέτης	Μέθοδος έρευνας	Αποτελέσματα
Chiorazzoetal.	2017	Μελέτη του ρόλου των συστηματικών και ιδιοσυγκρασιακών παραγόντων στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση	2006 - 2014	Μελέτη στοιχείων 128 τραπεζών από το EuropeanCentralBankComprehensiveAssessment και 12 μεγαλύτερων τραπεζών στο Ην.Β., Δανία, Σουηδία και Νορβηγία	Πρώτον, οι συστηματικές μεταβλητές επηρεάζουν έντονα τον δείκτη NPLs, ενώ οι ιδιοσυγκρασιακές μεταβλητές αποκαλύπτουν μια περιορισμένη επίδραση. Δεύτερον, η αύξηση του ΑΕΠ κατά 1% γύρω από το μέσο δείγμα του μειώνει τον δείκτη NPL κατά 0,2% βραχυπρόθεσμα και κατά 3,1% μακροπρόθεσμα. Τρίτον, ο σωρευτικός

					<p>αντίκτυπος της Μεγάλης ύφεσης, η κρίση του ευρωπαϊκού χρέους και η αναποτελεσματικότητα της εφαρμογής εξηγούν την αύξηση κατά 79% των μη εξυπηρετούμενων δανείων σε χώρες GIPSI (Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία και Ιταλία), έναντι 45% στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες .</p>	<p>συ τη ύφ ευ χρ ομ επ δι στ ορ δι επ χρ στ πα κυ εν χρ ορ</p>
--	--	--	--	--	---	---

							φρ δρ τρ
--	--	--	--	--	--	--	----------------

Boren&Nilsson	2016	Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των εισαγωγών κεφαλαίου και των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPLs) στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους σε 22 χώρες της ΕΕ	2001 - 2014	paneldataset	Σημαντική και αρνητική σχέση μεταξύ των εισαγωγών κεφαλαίου και των μη εξυπηρετούμενων δανείων.	H ξέ δο με σο κρ κο δε εξ δα ευ άρ συ ει χρ ιδ πε ου τη
---------------	------	--	-------------	--------------	---	---

Jassaud&Kang	2015	Εξέταση των εμποδίων στην επίλυση του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ιταλία και προσπαθεί να διαμορφώσει μια στρατηγική για την προώθηση μιας αγοράς αναδιάρθρωσης αναξιοποίητων περιουσιακών στοιχείων που θα μπορούσε να υποστηρίξει την	2014	εμπειρική μελέτη - καταγραφή - αξιολόγηση στοιχείων της Ιταλία	Παράγοντες προσφοράς και ζήτησης. Από την πλευρά της προσφοράς: χαμηλές προβλέψεις για προβληματικά δάνεια, περιορισμένο κεφάλαιο για απορρόφηση περαιτέρω ζημιών, λογιστική αντιμετώπιση των διαγραφών σύμφωνα με τα ΔΠΧΑ και φορολογικό καθεστώς. Όσον αφορά τη ζήτηση: αργός ρυθμός επίλυσης των μη εξυπηρετούμενων	Η τα δο το ισ τρ στ δο αν δη αγ αν μη δο υπ ολ στ αν πρ
--------------	------	---	------	--	--	---

		εταιρική και οικονομική αναδιάρθρωση.			δανείων περιορίζεται από ένα μακροχρόνιο και αναποτελεσματικό δικαστικό σύστημα και από την έλλειψη δευτερογενούς αγοράς για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια	εξ δα στ πρ τη εμ αν εν γι πο πε στ
--	--	---------------------------------------	--	--	--	--

Becketal.	2013	Μελέτη των μακροοικονομικών παραγόντων των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPL) σε 75 χώρες κατά την τελευταία δεκαετία	2002-2012	novelpaneldata	Σημαντικές μεταβλητές: ρυθμός ανάπτυξης του πραγματικού ΑΕΠ, τιμές των μετοχών, συναλλαγματική ισοτιμία και επιτόκιο δανεισμού επηρεάζουν την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Στην περίπτωση των συναλλαγματικών ισοτιμιών, η κατεύθυνση του αποτελέσματος εξαρτάται από την έκταση του δανεισμού σε ξένο συνάλλαγμα σε	Η πρ ήτ κι μπ δο τε υπ το στ Αν Νο Ευ ευ επ τη εν τρ όπ
-----------	------	---	-----------	----------------	--	---

					μη καλυμμένους δανειολήπτες, ο οποίος είναι ιδιαίτερα υψηλός σε χώρες με σταθερές ή διαχειριζόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες. Στην περίπτωση των τιμών των μετοχών, ο αντίκτυπος διαπιστώνεται ότι είναι μεγαλύτερος σε χώρες που έχουν μεγάλη χρηματιστηριακή αγορά σε σχέση με το ΑΕΠ.	σε είν δι
--	--	--	--	--	---	-----------------

Klein	2013	Διερευνά τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε χώρες της Κεντρικής, Ανατολικής και Νοτιανατολικής Ευρώπης (CESEE)	1998-2011	paneldata τραπεζών των χωρών CESEE	<p>Το επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων μπορεί να αποδοθεί τόσο στις μακροοικονομικές συνθήκες όσο και στους συγκεκριμένους παράγοντες των τραπεζών, αν και ο τελευταίος αριθμός παραγόντων διαπιστώθηκε ότι έχει σχετικά χαμηλή ερμηνευτική ισχύ</p>	<p>Η απ αν επ γε ισ μο δε πε δι μη επ αν μο συ αύ αν πλ πρ</p>
-------	------	--	-----------	------------------------------------	--	--

						υπ επ απ σύ πρ ου υπ ότ μη πο CE αν αρ τη αν
--	--	--	--	--	--	--

Messai&Jouini	2013	Ανιχνεύει τους καθοριστικούς παράγοντες των μη εξυπηρετούμενων δανείων για δείγμα 85 τραπεζών σε τρεις χώρες (Ιταλία, Ελλάδα και Ισπανία)	2004 - 2008	Οικονομετρική ανάλυση	τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια σχετίζονται αρνητικά με τον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ, την αποδοτικότητα των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών και θετικά με το ποσοστό ανεργίας, τα αποθεματικά ζημιών από δανειακά δάνεια και το πραγματικό επιτόκιο.	Το δε τρ δά σε ότ δά να επ εξ δο τρ εξ αν τη ου αυ αν είν
---------------	------	---	-------------	-----------------------	---	---

							μτ επ ικ δο δι εξ απ χρ πρ λο κε πρ ου πο δο απ αν στ πε
--	--	--	--	--	--	--	--

						ύφ τρ επ το τη επ συ δε επ ΑΕ αξ ευ στ τρ συ
--	--	--	--	--	--	--

4.2 Αιτίες αύξησης μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα – Αποτελέσματα μελετών

Η ελληνική οικονομία αποτελεί μια ενδιαφέρουσα περίπτωση για τη μελέτη των παραγόντων που καθορίζουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, δεδομένης της διάχυτης ύφεσης που χαρακτήριζε την οικονομία από το 2008. Το 2009, η οικονομία πέρασε σε ύφεση που οδήγησε σε πτώση του ΑΕΠ περίπου 3% το 2009 και αύξηση Σε σχέση με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια κατά 3,5 εκατοστιαίες μονάδες. Το 2010, οι χρηματιστηριακές αγορές άρχισαν να χάνουν την πίστη τους στην ικανότητα της Ελλάδας να εξυπηρετεί το δημόσιο χρέος της και μετά από μερικούς μήνες διαπραγματεύσεων μεταξύ της χώρας και των ηγετών της ΕΕ, η Ελλάδα έλαβε το πρώτο σχέδιο διάσωσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ. Η Ελλάδα δεσμεύτηκε να υιοθετήσει μια σειρά μέτρων, η οποία οδήγησε σε περαιτέρω πιέσεις ύφεσης και αύξησε γρήγορα τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Η υποτίμηση των περιουσιακών στοιχείων στον τραπεζικό τομέα, καθώς και η απώλεια καταθέσεων και η υψηλή αναλογία των μη εξυπηρετούμενων δανείων προς τα συνολικά τραπεζικά δάνεια προκάλεσαν προβλήματα ρευστότητας στις ελληνικές τράπεζες. Μαζί με τις απώλειες που έκαναν οι ελληνικές τράπεζες από την περικοπή του ιδιωτικού χρέους, η αναγκαιότητα ουσιαστικής ανακεφαλαιοποίησης των ελληνικών τραπεζών ήταν αναπόφευκτη. Η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων άνοιξε επίσης έναν φαύλο κύκλο μεταξύ τους και η ανεργία επιδείνωσε περαιτέρω το μακροοικονομικό περιβάλλον.

Οι απώλειες στο ΑΕΠ μεταξύ του πρώτου τριμήνου του 2008 και του 4ου τριμήνου του 2015 ανήλθαν σε περίπου 26%, ενώ ο λόγος των μη εξυπηρετούμενων δανείων προς τα συνολικά δάνεια αυξήθηκε κατά 30,9 μονάδες βάσης (και κατά 38,4 μονάδες βάσης, αν και υπολογισθούν και τα αναδιαρθρωμένα δάνεια). Αυτό ακολούθησε διψήφιο ρυθμό αύξησης του εγχώριου τραπεζικού δανεισμού κατά τα έτη μετά την είσοδο στην ευρωζώνη που οδήγησαν στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση (Monokroussosetal., 2016).

Όσον αφορά τα ονομαστικά ποσά, το συνολικό προεξόφλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων (συμπεριλαμβανομένων των αναδιαρθρωμένων

δανείων) στους ισολογισμούς των ελληνικών εμπορικών τραπεζών ανήλθε σε 98,4 δις. Ευρώ στο τέλος του 2015, ενώ τα επισφαλή δάνεια εταιρειών αντιπροσωπεύουν το 57,1%.. Το συντριπτικό τμήμα του τελευταίου μεριδίου αποτελείται από επισφαλείς απαιτήσεις από πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Τα αντίστοιχα ποσοστά για δάνεια υποθηκών και καταναλωτικών προβλημάτων ήταν 27,6 και 15,2 στο τέλος του 2015. Όσον αφορά την κάλυψη των προβλέψεων, η κάλυψη των μη εξυπηρετούμενων δανείων, περιλαμβανομένων των αναδιαρθρωμένων δανείων από αποθεματικά ζημιών, κυμάνθηκε μεταξύ 45 και 55% την περίοδο 2005 - 2008. Η εν λόγω κάλυψη μειώθηκε κατακόρυφα, το επόμενο διάστημα σημειώνοντας ένα χαμηλό ποσοστό 31,8% το 4ο τρίμηνο του 2009, προτού αυξηθεί σταδιακά μετά το τέλος του 2015 (Monokroussosetal., 2016).

Σύμφωνα με τους Louizisetal. (2012), οι οποίοι εξέτασαν τους καθοριστικούς παράγοντες των μη εξυπηρετούμενων δανείων στον ελληνικό τραπεζικό τομέα διαπιστώθηκε ότι οι μακροοικονομικές μεταβλητές, συγκεκριμένα ο ρυθμός αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ, το ποσοστό ανεργίας, τα επιτόκια χορηγήσεων και το δημόσιο χρέος έχουν ισχυρή επίδραση στο επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Επιπλέον, οι μεταβλητές που σχετίζονται με την τράπεζα, όπως η απόδοση και η αποτελεσματικότητα, έχουν πρόσθετη ερμηνευτική ισχύ όταν προστίθενται στο μοντέλο βάσης, δίνοντας έτσι στήριξη στην υπόθεση της «κακής διαχείρισης» που συνδέει αυτούς τους δείκτες με την ποιότητα της διαχείρισης. Επιπλέον, τα εμπειρικά αποτελέσματα έδειξαν ότι οι ποσοτικές επιδράσεις των διαφόρων καθοριστικών παραγόντων των μη εξυπηρετούμενων δανείων εξαρτώνται από την κατηγορία των δανείων. Συγκεκριμένα, τα καταναλωτικά δάνεια είναι τα πιο ευαίσθητα στις μεταβολές των επιτοκίων δανεισμού και των επιχειρηματικών δανείων στον ρυθμό αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ, ενώ τα στεγαστικά δάνεια επηρεάζονται λιγότερο από τις μακροοικονομικές εξελίξεις.

Οι Monokroussosetal (2016) χρησιμοποιώντας ένα σύνολο μακροοικονομικών και τραπεζικών μεταβλητών, προσπαθούν να εξηγήσουν την εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2005-2015. Τα ευρήματά δείχνουν ότι η πρωταρχική αιτία της απότομης αύξησης των μη

εξυπηρετούμενων δανείων μετά την έκρηξη της κρίσης χρέους μπορεί να αποδοθεί κυρίως στην άνευ προηγουμένου συρρίκνωση της εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας και στην επακόλουθη αύξηση της ανεργίας. Επιπλέον, τα αποτελέσματά της μελέτης δεν προσφέρουν εμπειρικά στοιχεία για να υποστηρίξουν μια σειρά από εξετασθείσες υποθέσεις που υιοθετούν υπερβολικά επιθετικές δανειοληπτικές πρακτικές από μεγάλα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα ή συστηματικές προσπάθειες για την ενίσχυση των τρεχουσών κερδών με την επέκταση της πίστωσης σε πελάτες χαμηλότερης πιστοληπτικής ποιότητας. Διαπιστώθηκε επίσης ότι η μετάδοση μακροοικονομικών διαταραχών σε μη εξυπηρετούμενα δάνεια πραγματοποιείται σχετικά γρήγορα, ενώ το εκτιμώμενο μέγεθος των αντίστοιχων απαντήσεων είναι σε γενικές γραμμές συγκρίσιμο με αυτό που έχει τεκμηριωθεί σε μερικές προηγούμενες μελέτες για άλλες οικονομίες περιφερειών της ζώνης του ευρώ. Συνολικά, τα αποτελέσματά της έρευνας υποστηρίζουν την ταχεία εφαρμογή μεταρρυθμίσεων που συμφωνήθηκαν με τους επίσημους δανειστές στο πλαίσιο του 3ου προγράμματος διάσωσης. Πρόκειται για τον εκσυγχρονισμό του πλαισίου αφερεγγυότητας του ιδιωτικού τομέα και τη δημιουργία ενός αποδοτικότερου μοντέλου διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η σθεναρή εφαρμογή αυτών των μεταρρυθμίσεων είναι βασική προϋπόθεση για την επανέναρξη της θετικής δημιουργίας πιστώσεων, με την απελευθέρωση πολύτιμων πόρων που σήμερα παγιδεύονται σε μη παραγωγικούς τομείς της εγχώριας οικονομίας. Αυτό, με τη σειρά του, θα διευκόλυνε την ταχύτερη επιστροφή στη θετική οικονομική ανάπτυξη και τη σταδιακή μείωση της ανεργίας.

Οι Charalambakis et al. (2017) χρησιμοποίησαν ένα μοντέλο οικονομετρική ανάλυσης το οποίο βασίστηκε σε ένα πλαίσιο φαινομενικά μη σχετικής παλινδρόμησης (SUR: *seemingly unrelated regressions*) για τον προσδιορισμό των παραγόντων που οδήγησαν στην αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα της έρευνας τους έδειξαν ότι η πολιτική αστάθεια και η σοβαρή επιδείνωση των μακροοικονομικών συνθηκών αποτελούν τους βασικούς παράγοντες που εξηγούν τις απότομες μεταβολές των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, τα τελευταία

χρόνια. Υπό αυτές τις συνθήκες, διαπίστωσαν ότι οι βασικοί παράγοντες που μπορούν να εξηγήσουν τις κινήσεις των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι οι μεταβολές στα ποσοστά ανεργίας και εισοδήματος. Με εξαίρεση τη μεταβλητή απόδοσης προς περιουσιακά στοιχεία, η οποία επηρεάζει τις συνθήκες διαχείρισης τραπεζών, οι μεταβλητές τραπεζικής-ειδικής φύσης όπως οι μεταβολές των ιδίων κεφαλαίων και η αναλογία δανείων προς καταθέσεις δεν φαίνεται να έχουν σημαντική επίπτωση στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

Συγγραφείς	Έτος	Σκοπός Μελέτης	Περίοδος Μελέτης	Μέθοδος έρευνας	Αποτελέσματα	Συμπεράσματα
Charalambakis et al	2017	Μελέτη της σχέσης μεταξύ των μη εξυπηρετούμενων δανείων και των τραπεζικών και μακροοικονομικών παραγόντων στην Ελλάδα	2005-2015	Μελέτη δανειακών πορτοφολίων ελληνικών τραπεζών - οικονομετρική ανάλυση	Η πολιτική αστάθεια και η σοβαρή επιδείνωση των μακροοικονομικών συνθηκών αποτελούν τους βασικούς παράγοντες που εξηγούν τις απότομες μεταβολές των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα τα τελευταία χρόνια.	Οι βασικοί παράγοντες που μπορούν να εξηγήσουν τις κινήσεις των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι οι μεταβολές στα ποσοστά ανεργίας και εισοδήματος

					Εξαιρουμένης της μεταβλητής απόδοσης προς περιουσιακά στοιχεία, η οποία επηρεάζει τις συνθήκες διαχείρισης τραπεζών, οι μεταβλητές τραπεζικού-ειδικού τύπου όπως οι μεταβολές των ιδίων κεφαλαίων και η αναλογία δανείων προς καταθέσεις δεν φαίνεται να έχουν σημαντική	
--	--	--	--	--	--	--

					επίδραση επί των μη εξυπηρετούμενων δανείων	
--	--	--	--	--	--	--

Monokrousosetal	2016	Εξέταση μακροοικονομικών και τραπεζικών μεταβλητών που επηρεάζουν την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα έως το 2015	2005-2015	dynamic panel data - regression analysis	Πρωταρχική αιτία της απότομης αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα μετά την έκρηξη της κρίσης χρέους μπορεί να αναχθεί στην άνευ προηγούμενου συρρίκνωση της εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας και την επακόλουθη αύξηση της ανεργίας τα τελευταία χρόνια.	Εφαρμογή συμφωνημένων μεταρρυθμίσεων για τον εκσυγχρονισμό του ιδιωτικού τομέα του πλαισίου αφερεγγυότητας του τομέα και την επίτευξη αποτελεσματικότερης εξέλιξης στο μοντέλο διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων
-----------------	------	--	-----------	--	--	---

					Με άλλα λόγια, τα αποτελέσματά της έρευνας δεν προσφέρουν πειστικά εμπειρικά αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με παράγοντες τραπεζικούς	
Louizisetal.	2012	Εξετάζει τους καθοριστικούς παράγοντες των μη εξυπηρετούμενων δανείων στον ελληνικό	2003-2009	dynamicpaneldata	Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα εξηγούνται κυρίως	Οι διαφορές στην ποσοτική επίδραση των μακροοικονομικών παραγόντων μεταξύ των κατηγοριών δανείων είναι

		<p>τραπεζικό τομέα, ξεχωριστά για κάθε κατηγορία δανείων (καταναλωτικά δάνεια, επιχειρηματικά δάνεια και στεγαστικά δάνεια).</p>			<p>από μακροοικονομικές μεταβλητές (ΑΕΠ, ανεργία, επιτόκια, δημόσιο χρέος) και την ποιότητα διαχείρισης.</p>	<p>εμφανείς, ενώ οι υποθήκες που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις είναι οι λιγότερο ανταποκρινόμενες στις μεταβολές των μακροοικονομικών συνθηκών.</p>
--	--	--	--	--	--	--

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διερεύνηση των καθοριστικών παραγόντων των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPLs) είναι ένα θέμα μείζουσας σημασίας για τη σταθερότητα των μακροοικονομικών και χρηματοπιστωτικών συστημάτων. Ένας μεγάλος αριθμός πρόσφατων μελετών εξετάζει τους οδηγούς του πιστωτικού κινδύνου, ιδίως στην περίοδο μετά την εμφάνιση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Το γενικό συμπέρασμα της εργασίας είναι ότι οι καθοριστικοί παράγοντες αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων συνολικά, είναι τόσο συστηματικοί – μακροοικονομικοί παράγοντες, όπως το ΑΕΠ, το επίπεδο ανεργίας κτλ μιας χώρας, καθώς και ιδιοσυγκρασιακές μεταβλητές, δηλαδή συγκεκριμένες μεταβλητές που σχετίζονται με την τράπεζα και τις πληροφορίες σε επίπεδο επιχείρησης.

Εν μέσω οικονομικής κρίσης το επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων έχει αυξηθεί ιδιαίτερα πολύ στην Ελλάδα. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι κάθε πρόγραμμα διάσωσης της Ελλάδας έχει ως βασικό παράγοντα τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα η οποία αποτελεί έναν από τους κύριους πυλώνες της, με ιδιαίτερη έμφαση να δίνεται στη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων και των μεταρρυθμίσεων στην εγχώρια αγορά κανονιστικού και νομικού πλαισίου για την αντιμετώπιση της αφερεγγυότητας του ιδιωτικού τομέα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, είναι γεγονός ότι η πλήρης κατανόηση καθοριστικών παραγόντων του πιστωτικού κινδύνου είναι υψίστης σημασίας

για το σχεδιασμό των κατάλληλων πολιτικών που αποσκοπούν στη διαφύλαξη της μακροοικονομικής και οικονομικής συστημικής σταθερότητας στην Ελλάδα και σε άλλες οικονομίες της περιφέρειας της ζώνης του ευρώ, στην εποχή μετά την κρίση.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω γίνεται σαφές ότι η βασικότερη αιτία αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα είναι η χρηματοοικονομική κρίση και οι συνέπειες αυτής στο εισόδημα των δανειοληπτών. Μακροοικονομικοί παράγοντες, όπως αυτοί της πτώσης του ΑΕΠ, της αύξησης της ανεργίας και του πληθωρισμού έχουν επηρεάσει σημαντικά αυτή την αύξηση στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, τα οποία δε φαίνεται να έχουν σημαντικά σημάδια βελτίωσης και δυσχεραίνουν ακόμη περισσότερο τη θέση της ελληνικής οικονομίας.

Η αντιμετώπιση ενός τόσο σημαντικού προβλήματος απαιτεί τη χάραξη και εφαρμογή Εθνικής Στρατηγικής για τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων με τρόπο ρεαλιστικό, φιλόδοξο και με συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα. Οι προσπάθειες της Πολιτείας και της Τράπεζας της Ελλάδος κινήθηκαν σε τρεις κυρίως άξονες:

- την ενίσχυση του εποπτικού και ρυθμιστικού πλαισίου
- την άρση θεσμικών και διοικητικών εμποδίων
- και τη δημιουργία δευτερογενούς αγοράς διαχείρισης και απόκτησης δανείων.

Με την Πράξη Εκτελεστικής Επιτροπής 42/2014 η Τράπεζα της Ελλάδος υποχρέωσε τις τράπεζες:

- να καθιερώσουν οργανωτικά ανεξάρτητη μονάδα διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων,
- να θεσπίσουν σαφή στρατηγική διαχείρισης αυτών των δανείων,
- να κατηγοριοποιήσουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στο χαρτοφυλάκιο τους με βάση σαφή κριτήρια και χαρακτηριστικά,
- να αναπτύξουν τύπους ρύθμισης για κάθε κατηγορία μη εξυπηρετούμενων δανείων και να προβούν στην καλύτερη αξιολόγηση της οικονομικής κατάστασης των δανειοληπτών,

- να μεριμνήσουν ώστε η υλοποίηση της διαχείρισης να υποστηρίζεται από τα κατάλληλα μηχανογραφικά συστήματα, διαδικασίες και συστήματα διοικητικής πληροφόρησης,
- να υποβάλλουν αυξημένη πληροφόρηση προς την Τράπεζα της Ελλάδος όσον αφορά τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (συνολικά, αλλά και ανά κατηγορία και κλάδο), αναφέροντας μεταξύ άλλων τους τύπους ρυθμίσεων και διευθετήσεων που εφαρμόζουν και τις ενέργειες διαχείρισης των καταγγελλόμενων απαιτήσεων.

Αξίζει να τονιστεί ότι το πλαίσιο διαχείρισης και παρακολούθησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων που έχει θεσπίσει η Τράπεζα της Ελλάδος είναι το πλέον αναλυτικό στην Ευρωπαϊκή Ένωση και είχε σημαντική συμβολή στην αναβάθμιση των μηχανογραφικών συστημάτων και διαδικασιών στις οποίες προχώρησαν οι τράπεζες, ενώ οι εν λόγω πληροφορίες αποτελούν ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για τη χάραξη και εφαρμογή πολιτικής για τη διαχείριση των προβληματικών δανείων.

Επιπρόσθετα, η Τράπεζα της Ελλάδος εξέδωσε τον Κώδικα Δεοντολογίας για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, μέσω του οποίου τράπεζες και δανειολήπτες, σταθμίζοντας τα οφέλη και τις συνέπειες εναλλακτικών λύσεων, μπορούν να συμφωνήσουν στην καταλληλότερη, κατά περίπτωση, λύση.

Η Πολιτεία από την πλευρά της σχεδίασε τον Αύγουστο του 2015 μια Εθνική Στρατηγική για τη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων με στόχο την άμβλυνση των εμποδίων που είχαν εντοπιστεί στο θεσμικό πλαίσιο. Η εφαρμογή της στρατηγικής αυτής έχει προχωρήσει με σειρά νομοθετημάτων σχετικά με:

- Τροποποίηση του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (ν. 4335/2015) με γνώμονα την επιτάχυνση των διαδικασιών ενώπιον των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων, καθώς και την απλοποίηση και επιτάχυνση της διαδικασίας αναγκαστικής εκτέλεσης. Επίσης, τροποποιήθηκε η σειρά κατάταξης των πιστωτών κατά τη διανομή του πλειστηριάσματος προς όφελος των πιστωτών που έχουν εξασφαλίσεις.
- Βελτίωση του πλαισίου για τη ρύθμιση οφειλών υπερχρεωμένων νοικοκυριών (ν. 4336/2015, τροποποίηση του ν. 3869/2010) για την

αντιμετώπιση του φαινομένου των στρατηγικών κακοπληρωτών και την αποτελεσματική προστασία των ευάλωτων δανειοληπτών.

- Τροποποίηση του Πτωχευτικού Κώδικα (ν. 4336/2015, τροποποίηση του ν. 3588/2007) με απλοποίηση της διαδικασίας εξυγίανσης και ειδικής εκκαθάρισης των επιχειρήσεων και θέσπιση του επαγγέλματος του διαχειριστή αφερεγγυότητας.
- Πρόσληψη και επιμόρφωση ειρηνοδικών με ταυτόχρονη αύξηση του αριθμού των συνεδριάσεων, ώστε να μειωθεί ο χρόνος αναμονής μέχρι την εκδίκαση των υποθέσεων του ν. 3869/2010. Ευρύτερα, λαμβάνεται μέριμνα για την επιτάχυνση της απονομής της δικαιοσύνης.
- Διευθέτηση ζητημάτων που σχετίζονται με τη φορολογική μεταχείριση των διαγραφών δανείων τόσο για τους δανειολήπτες όσο και για τους πιστωτές, καθώς και με το σχηματισμό προβλέψεων για τον πιστωτικό κίνδυνο.
- Σύσταση της Ειδικής Γραμματείας Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους (ΕΓΔΙΧ), η οποία έχει αναλάβει σημαντικό συντονιστικό ρόλο στο πλαίσιο της υλοποίησης της εθνικής στρατηγικής για τη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Ήδη λειτουργούν τρία Γραφεία Ενημέρωσης και Υποστήριξης Δανειοληπτών της ΕΓΔΙΧ, ενώ ο σχεδιασμός προβλέπει τη σταδιακή ανάπτυξη δικτύου 120 γραφείων σε όλη τη χώρα, που θα στελεχώνονται με κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό και θα έχουν συνεχή υποστήριξη από την ΕΓΔΙΧ.

Με τους νόμους 4354/2015 και 4393/2016 δόθηκε η δυνατότητα ανάθεσης της διαχείρισης ή της μεταβίβασης εξυπηρετούμενων (υπό προϋποθέσεις) και μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων σε εταιρίες διαχείρισης και εταιρίες απόκτησης, αντίστοιχα, απαιτήσεων από μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Με τη σειρά της, η Τράπεζα της Ελλάδος θέσπισε και το ρυθμιστικό πλαίσιο αδειοδότησης και εποπτείας των εταιριών διαχείρισης ή/και μεταβίβασης απαιτήσεων από δάνεια σε καθυστέρηση. Οι εταιρίες που έχουν επιλέξει να δραστηριοποιηθούν στην αγορά αυτή υπόκεινται σε αυστηρούς κανόνες όσον αφορά την προστασία των πιστούχων (νοικοκυριών και επιχειρήσεων) και οφείλουν να συμμορφώνονται με τα προβλεπόμενα από τον Κώδικα Δεοντολογίας. Σήμερα, έχουν χορηγηθεί

τέσσερις άδειες, εκ των οποίων δύο σε θυγατρικές τραπεζών, ενώ οι αιτήσεις και άλλων εταιριών βρίσκονται σε διαδικασία αξιολόγησης.

Για το αμέσως προσεχές διάστημα, σημαντική προτεραιότητα αποτελεί η ενεργοποίηση του πρόσφατα ψηφισθέντος από την Βουλή μηχανισμού για την εξωδικαστική διευθέτηση οφειλών. Ο μηχανισμός αυτός αποτελεί ένα πρόσθετο εργαλείο διαχείρισης που συγκεντρώνει ορισμένα σημαντικά πλεονεκτήματα. Ενδεικτικά να αναφέρω την καθολική αντιμετώπιση όλων των οφειλών στην κατεύθυνση της εξεύρεσης μιας συνολικής λύσης, την οικιοθελή προσέλευση της υπερχρεωμένης επιχείρησης, το συνεκτικό χρονοδιάγραμμα επίλυσης του προβλήματος, την ηλεκτρονική πλατφόρμα διαχείρισης, τη νομική κατοχύρωση της τελικής συμφωνίας κ.ά. Τα πλεονεκτήματα αυτά θα συμβάλουν στην ταχεία, αποτελεσματική και διαφανή συνολική ρύθμιση των χρεών επιχειρήσεων προς ιδιώτες και φορείς του Δημοσίου (π.χ. εφορία, ασφαλιστικά ταμεία κ.λπ.), ενώ οι προϋποθέσεις που προβλέπονται από πλευράς πληροφόρησης και στοιχείων, για τη συμμετοχή στο μηχανισμό, κάνουν πολύ δύσκολη την αξιοποίησή του από στρατηγικούς κακοπληρωτές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Alexiou, C., & Sofoklis, V. (2009). Determinants of bank profitability: Evidence from the Greek banking sector. *Economic annals*, 54(182), 93-118.

Baldwin, R., & Giavazzi, F. (2015). The Eurozone Crisis: A Consensus View of the Causes and a Few Possible Remedies. Available on line: http://voxeu.org/sites/default/files/file/reboot_upload_0.pdf [Last Assessed: 03/04/2017]

Baldwin, R., Gros, D., & Laeven, L. (2010). Completing the Eurozone Rescue: What More Needs to Be Done?. Cepr. Available on line: http://voxeu.org/sites/default/files/file/Eurozone_Rescue.pdf [Last Assessed: 03/04/2017]

Βαρουφάκης, Γ., Πατωκός, Τ., Τσερκέζης, Λ. και Κουτσοπέτρος, Χ. (2011), Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Καμπύλη: Αθήνα.

Beck, R., Jakubik, P., & Piliou, A. (2013). Non-performing loans: What matters in addition to the economic cycle?. Available on line: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.278.4421&rep=rep1&type=pdf> [Last Assessed: 03/04/2017]

Berge, T.O., Boye, K.G., (2007). An analysis of bank's problem loans. Norges Bank Economic Bulletin 78, 65-76.

Berger, A., DeYoung, R., (1997). Problem loans and cost efficiency in commercial banks. *Journal of Banking and Finance* 21, 849-870

Borén, E. (2016). Capital flows and non-performing loans: An empirical study of the European debt crisis. Available on line: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8891064&fileId=8891066> [Last Assessed: 03/04/2017]

Breuer, J.B., (2006). Problem bank loans, conflicts of interest, and institutions. *Journal of Financial Stability* 2, 266-285.

Brunnermeier, M. K. (2008). Deciphering the 2007-2008 Liquidity and Credit Crunch', paper presented at the conference. *The Role of Money Markets*, New York.

Calomiris, C. W., (2011), «Αίτια της κρίσης στην αγορά ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου», Άρθρο Α.1, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;, Επιμέλεια Νικόλαος Β. Καραμούζης και Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

Charalambakis, E., Dendramis, Y., Tzavalis, E. (2017) On the determinants of NPLs: lessons from Greece. Bank of Greece Working Paper. Available on line: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Paper2017220.pdf> [Last Assessed 02/05/2017]

Chiorazzo, V., D'Apice, V., Fiordelisi, F., Masala, F., & Morelli, P. (2017). NPLs in Europe: The Role of Systematic and Idiosyncratic Factors. Available on line: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2903851 [Last Assessed: 03/04/2017]

Christopoulos, D. K., Lolos, S. E., & Tsionas, E. G. (2002). Efficiency of the Greek banking system in view of the EMU: a heteroscedastic stochastic frontier approach. *Journal of Policy Modeling*, 24(9), 813-829.

Christopoulos, K. D., Lolos, S. E., & Tsionas, E. G. (2000, January). Efficiency, productivity growth and cost structure of the Greek banking system on the threshold of EMU. Panteion University Discussion Paper

Cifter, A., Yilmazer, S., Cifter, E., (2009). Analysis of sectoral credit default cycle dependency with wavelet networks: evidence from Turkey. *Economic Modelling* 26, 1382–1388

Collignon, S. (2011), «Η έκδοση ιδιωτικών ομολόγων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως διέξοδος από το ελληνικό δράμα», Άρθρο Δ.2, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;», Επιμέλεια Νικόλαος Β. Καραμούζης και Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα

Constâncio, V. (2017) Resolving Europe's NPL burden: challenges and benefits. Keynote speech by VítorConstâncio, Vice-President of the ECB, at an event entitled "Tackling Europe's non-performing loans crisis: restructuring debt, reviving growth" organised by Bruegel, Brussels, 3 February 2017. Available on line:

<https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2017/html/sp170203.en.html>
[ανακτήθηκεστις 11/4/2017](#)

De Bock, R., &Demyanets, M. A. (2012).*Bank asset quality in emerging markets: Determinants and spillovers* (No. 12-71).International Monetary Fund Working Paper. Available on line: <http://www19.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2012/09768.pdf> [Last Assessed: 03/04/2017]

Deloitte and Touche (2006), Highlights of the Greek Banking Sector, Athens

Diwan, I., Rodick, D., 1992. Debt Reduction, Adjustment Lending and Burden Sharing. NBER Working Paper No 4007 (Cambridge, MA, March).

Gibson, H. D., &Tsakalotos, E. (Eds.). (2016). *Economic integration and financial liberalization: prospects for Southern Europe*. Springer.

Goddard, J., Molyneux, P., & Wilson, J. O. (2009). The financial crisis in Europe: evolution, policy responses and lessons for the future. *Journal of financial regulation and compliance*, 17(4), 362-380.

Gonzalez-Hermosillo, B., Pazarbasioglu, C., Billings, R., (1997). Determinants of Banking system fragility: a case study of Mexico. IMF Staff Papers 44, 295–314.

Hale, G. &Obstfeld, M. (2014). The Euro and the Geography of International Debt Flows.Working paper series, Federal Reserve Bank of San Francisco.Available on line:<http://www.frbsf.org/economic-research/files/wp2014-10.pdf> [Last Assessed: 03/04/2017]

Hondroyiannis, G., Lolos, S., & Papapetrou, E. (1999). Assessing competitive conditions in the Greek banking system. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 9(4), 377-391.

Hondroyiannis, G., Lolos, S. E., & Papapetrou, E. (1998). Market Structure and Performance in the Greek Banking System'. *Emerging Capital Markets: Financial and Investment Issues*, London, Quorum Books, 179-191.

Jassaud, N., & Kang, M. K. (2015). *A Strategy for Developing a Market for Nonperforming Loans in Italy* (No. 15-24). International Monetary Fund. Available on line: <http://www.innova-re.it/wp-content/uploads/2015/09/imf-paper-npl-italia.pdf> [Last Assessed: 03/04/2017]

Ioannis, A. G., Sophocles, B. N., & Manthos, D. D. (2008). The efficiency of the Greek banking system and its determinants. *Economic Bulletin*, (30), 7-27.

Klein, N. (2013). Non-Performing Loans in CESEE: Determinants and Macroeconomic Performance IMF Working Paper. WP13/72. Available on line: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1372.pdf> [Last Assessed: 03/04/2017]

Kosmidou, K. (2008). The determinants of banks' profits in Greece during the period of EU financial integration. *Managerial Finance*, 34(3), 146-159.

Κότιος, Α., Γαλανός, Γ., Ρουκανάς, Σ. (2012), Η ελληνική κρίση και η κρίση του συστήματος διακυβέρνησης της Ευρωζώνης, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, διαθέσιμο ηλεκτρονικά/: http://www.prd.uth.gr/research/DP/2012/uth-prd-dp-2012-1_gr.pdf, ανακτήθηκε στις 12/4/2017

Kotios, A., Galanos, G., Pavlidis, G. (2011). Greece and the Euro: The Chronicle of an Expected Collapse. *Intereconomics*, Vol. 46 (5), pp. 263-269

Lane, P. R. (2008). *EMU and Financial Market Integration* (No. iisdp248). IIS.

Li, H., Rozelle, S., Zhou, L., (2007). Incentive contracts and bank performance. *Economics of Transition* 15, 109–124.

Louzis, D. P., Vouldis, A. T., & Metaxas, V. L. (2012). Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: A comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios. *Journal of Banking & Finance*, 36(4), 1012-1027.

Mesnard, B., Margerit, A., Power, C., & Magnus, M. (2016). Non-performing loans in the Banking Union: stocktaking and challenges. *Briefing EU Commission*. Available on line: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/574400/IPOL_BRI\(2016\)574400_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/574400/IPOL_BRI(2016)574400_EN.pdf) [Last Assessed: 03/04/2017]

Messai, A. S., & Jouini, F. (2013). Micro and macro determinants of non-performing loans. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(4), 852.

Mileris, R. (2014). Macroeconomic factors of non-performing loans in commercial banks. *Ekonomika*, 93(1), 22.

Myers, S., 1977. The Determinants of Corporate Borrowing. *Journal of Financial Economics*, No 5.

Monokroussos, P., Thomakos, D.D., Alexopoulos T.A. (2016) GreeSE Paper No.101 Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe. Available on line: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/CMS%20pdf/Publications/GreeSE/GreeSE%20No.101.pdf>. Ανακτήθηκε στις 10/04/2017

Nkusu, M., (2011). Nonperforming Loans and Macrofinancial Vulnerabilities in Advanced Economies. IMF Working Paper No 11/161.

O'Neill, J., (2011), «Κρίση και οικονομικός κύκλος: η άποψη της αγοράς», Άρθρο Α.2, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας

επιφυλάσσει το μέλλον;», Επιμέλεια Νικόλαος Β. Καραμούζης και Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

Onado, M. (2017) In search of a European solution for banks' non-performing loans. Available on line: <http://voxeu.org/article/search-european-solution-non-performing-loans>, ανακτήθηκε στις 3/4/2017

Podpiera, J., Weill, L., (2008). Bad luck or bad management? Emerging banking market experience. *Journal of Financial Stability* 4, 135–148.

Reinhart, C., Rogoff, K., (2010). From Financial Crash to Debt Crisis. NBER Working Paper 15795.

Rezitis, A. N. (2008). Efficiency and productivity effects of bank mergers: Evidence from the Greek banking industry. *Economic Modelling*, 25(2), 236-254.

Rinaldi, L., Sanchis-Arellano, A., (2006). Household Debt Sustainability: What Explains Household Non-performing Loans? An Empirical Analysis. ECB Working Paper.

Salas, V., Saurina, J., (2002). Credit risk in two institutional regimes: Spanish commercial and savings banks. *Journal of Financial Services Research* 22, 203–224.

Segoviano, M., Goodhart, C., Hofmann, B., (2006). Default, Credit Growth, and Asset Prices. IMF Working Paper 223.

Tsionas, E.G., S.E.G. Lolos and D.K. Christopoulos (2003), "The performance of the Greek banking system in view of the EMU: results from a non-parametric approach", *Economic Modelling*, 20, 571-92.

Ηλεκτρονικές πηγές

Αγροτική Τράπεζα (2010), «Ετήσια Οικονομική Έκθεση 2009», ηλεκτρονικά διαθέσιμη:

<http://web.archive.org/web/20111026210214/www.atebank.gr/NR/rdonlyres/C18BBD4C-3511-43F5-BA59-B1A0563B7CA3/0/ETISIAEKTHESI2009.pdf>

ανακτήθηκε στις 29/04/2017

Τράπεζα Πειραιώς, (2012), Ετήσιος Απολογισμός της Τράπεζας Πειραιώς, ηλεκτρονικά διαθέσιμη έκδοση: <file:///C:/Users/User-rc/Downloads/PiraeusBank EE Gr Web.pdf>

ανακτήθηκε στις 30/04/2017

Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2017) Στοιχεία τεκμηρίωσης σχετικά με τη λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:

http://www.hba.gr/UplDocs/HBA_GreekBankingSystem_January2017F2n.pdf

Ανακτήθηκε στις 02/05/2017

Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2013) Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2011 και το 2012. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <http://www.hba.gr/UplFiles/Ereunes-meletes/EllinikoTrapezikoSystema2011-12web.pdf>

Ανακτήθηκε στις 30/04/2017

Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2011) Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2010. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <http://www.hba.gr/UplFiles/Ereunes-meletes/EllinikoTrapezikoSistima2011.pdf>

Ανακτήθηκε στις 30/04/2017

Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2010) Το ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2009. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <http://www.hba.gr/UplFiles/Ereunes-meletes/EllinikoTrapeziko2010-FullForWeb.pdf>

Ανακτήθηκε στις 30/04/2017

Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας:

<https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me/html/npl.en.html>

Ανακτήθηκε στις 30/04/2017

European Commission (2012). The Second Economic Adjustment Programme for Greece. European Economy, *Occasional Paper 94*, March 2012

Hellenic Republic, (2011), *Medium Term Fiscal Strategy 2012-15*, ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <http://www.minfin.gr/content-api/f/binaryChannel/minfin/datastore/8d/78/0e/8d780e3337a1e1cb20d1a1707686d7399be4913a/application/pdf/MTFS.pdf>, ανακτήθηκε στις 11/4/2017

ΓΣΕΒΕΕ, (2011), «Η Ελλάδα μετά το μνημόνιο», www.gsevee.gr, ανακτήθηκε στις 3/4/2017

Τράπεζα της Ελλάδος (2012). Η οικονομική κρίση στη Ελλάδα. Αίτια και Επιπτώσεις. Ηλεκτρονικά διαθέσιμη παρουσίαση: http://www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/PRESENTATION_harris_vitas.pdf

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων (2011), ηλεκτρονικά διαθέσιμη μελέτη: <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/meleti12.pdf>

Τράπεζα Πειραιώς, (2012), Ετήσιος Απολογισμός της Τράπεζας Πειραιώς, ηλεκτρονικά διαθέσιμη έκδοση: file:///C:/Users/User-rc/Downloads/PiraeusBank_EE_Gr_Web.pdf, ανακτήθηκε στις 30/04/2017

ΧΡΗΜΑ (2014), Moody's: Αναβάθμιση των προοπτικών των ελληνικών τραπεζών, ηλεκτρονικό άρθρο διαθέσιμο: <http://www.newsbomb.gr/chrhma/story/439142/moody-s-anavathmisi-ton-prooptikon-ton-ellinikon-trapezon>, ανακτήθηκε 30/04/2017

Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, (2012) Στοιχεία για την Κρίση Παγκοσμίως, Σχετικές Μελέτες και Έρευνες